

MAGYAR EGYETEMISTÁK VÉLEKEDÉSEI AZ IDŐSEKRŐL

Kovács Gábor – Aczél Petra – Bokor Tamás

gabor.kovacs@uni-corvinus.hu, petra.aczel@uni-corvinus.hu,
tamas.bokor@uni-corvinus.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2018.3.63

Absztrakt

Az idős személyekre vonatkozó, kulturálisan beágyazott sztereotípiák sokrétűen hatnak életünkre: korábbi kutatási eredmények szerint e vélekedések befolyásolják motoros viselkedéseinket, társas viselkedésünket, kognitív teljesítményünket, és egészségügyi kockázatot is jelentenek. A kutatásokból azonban az is látszik, hogy az idősekre vonatkozó sztereotípiák kultúránként eltérhetnek, így e hatások eltérő módon érvényesülnek a világ különböző régióiban. Jelen tanulmányban egy kérdőíves felmérés eredményeit közöljük, melynek célja a magyar egyetemista fiatalok körében élő, idősekre vonatkozó domináns sztereotípiák körének feltárása volt. Bár az eredmények megerősítik számos, korábban más kulturális közegben feltárt negatív sztereotípiatartalom jelenlétét, az adataink szerint a magyar fiatalok sokféle pozitív vélekedéssel is rendelkeznek az idősekről.

Kulcsszavak

idősek, sztereotípiák, fiatal felnőttek, közvélemény, kérdőív, felmérés

HUNGARIAN UNIVERSITY STUDENTS' BELIEFS ABOUT THE ELDERLY

Gábor Kovács – Petra Aczél – Tamás Bokor

Abstract

Culturally embedded stereotypes about the elderly have been shown to influence people's lives in several ways, affecting motor behaviours, social behaviours, cognitive performance, and posing health risks. Research has also shown that stereotypes about the elderly may differ across cultures, and therefore previously established effects may not apply equally in all regions of the world. The present paper reports on the results of a questionnaire study aiming to identify dominant stereotypes about elderly people among Hungarian university students. While we find evidence for some of the negative stereotypes reported in other cultural contexts, our data suggest that young people in Hungary entertain a large set of positive views about the elderly.

Keywords

elderly, stereotype, young adults, public opinion, questionnaire, survey

MAGYAR EGYETEMISTÁK VÉLEKEDÉSEI AZ IDŐSEKRŐL

Kovács Gábor – Aczél Petra – Bokor Tamás

Az öregedő társadalom századunk egyik legnagyobb kihívása. Az Egészségügyi Világszervezet becslése szerint 2045-re több 65 évnél idősebb személy lesz a földön, mint gyermek (World Health Organization 2002). E változással egyre meghatározóbb szerepet játszik életünkben, hogyan vélekedünk az idősekről. Egy adott kulturális kontextusban számos különböző vélekedés, hiedelem él a különböző társadalmi csoportokra vonatkozóan; ezek közül a társadalomban elterjedt, sokak által osztott vélekedéseket nevezzük *sztereotípiáknak* (Hilton–Von Hippel 1996: 240, Wheeler–Petty 2001). A sztereotípiák közvetlen kapcsolatba hozhatók az adott társadalmi csoport iránti attitűddel: konkrétan a háromdimenziós attitűdmodell (Rosenberg–Hovland 1960, Eagly–Chaiken 1993) keretében az attitűdök kognitív komponensének felelnek meg (Sánchez Palacios–Trianes Torres–Blanca Mena 2009), így – a meghatározás értelmében – világosan elkülöníthetők az affektív/érzelmi komponens képező *előítéletektől*, illetve a konatív/viselkedéses komponensként megjelenő *diszkriminációtól*.

Számos nemzetközi vizsgálat megerősítette, hogy az idős korosztállyal kapcsolatban a pozitív és a negatív tartalmú sztereotípiák jellemzően egymás mellett léteznek (Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995). A pozitív és negatív sztereotípiatartalmak keveredésére jellemző példa, hogy a társadalom egyszerre tekinti az idős embereket kedvesnek/szívélyesnek (*warm*) és inkompetensnek (Heckhausen–Dixon–Baltes 1989, Kite–Deaux–Miele 1991, Fiske–Xu–Cuddy–Glick 1999, Cuddy–Fiske 2002, Fiske–Cuddy–Glick–Xu 2002). A negatív és pozitív tartalmak dominanciájára vonatkozó kutatások változó eredményeket hoztak: Az 1980-as és 90-es években végzett amerikai vizsgálatok azt mutatták, hogy az időskorral kapcsolatban pozitív és negatív sztereotípiák egyaránt azonosíthatók, de a negatív sztereotípiák elterjedtebbek (Brewer, Dull–Lui 1981, Kite–Johnson, 1988, Levy–Langer, 1994). Ugyanakkor, Crockett és Hummert (1987) a szakirodalom részletes áttekintése alapján arra jutott, hogy a különböző korcsoportok egyaránt rendelkeznek negatív és pozitív sztereotípiákkal az idősekről, de a kutatások többségében az idősök megítélése összességében inkább enyhén pozitív volt.

E vegyes kép ellenére az idősekre vonatkozó sztereotípiák kutatásában a negatív vélekedések feltárása jóval nagyobb figyelmet kapott, mivel ezekben gyakran konkrét társadalmi problémák gyökerei érhetők tetten. Számos vizsgálat erősítette meg például olyan sztereotípiák létezését, melyek szerint az idősök a munkahelyen lassúak, nem kreatívak, rugalmatlanok, nehezen alkalmazkodnak új helyzetekhez, és kevésbé hatékonyak, mint a fiatal munkavállalók (Rosen–Jerdee 1976, Singer 1986, Avolia–Barett 1987). Valójában azonban a hatékonyságot mérő objektív vizsgálatok jellemzően azt az eredményt hozták, hogy az idősebb munkavállalók legalább annyira – időnként még inkább – kompetensek munkájukban, mint fiatal kollégáik. (A területet áttekinti McCann–Giles 2002.) Ennek ellenére a legkü-

lönbözőbb korcsoportokban élő téves kép az idősök hátrányos megkülönböztetéséhez vezethet. A jelenségre az angol nyelvű szakirodalom az „ageism” kifejezést használja, melyet Butler alkotott meg (1969): a terminus az idős korosztállyal és általában az öregedéssel kapcsolatos negatív előítéletekre és diszkriminációra vonatkozik.

Az idősökkel kapcsolatos negatív sztereotípiák létezését a legkülönbözőbb korcsoportokban sikerült igazolni. Hummert, Garstka, Shaner és Strahm (1994) középkorúak és idősök körében, Levin (1988) és Sanders, Montgomery, Pittman és Balkwell (1984) egyetemisták körében, Doka (1985–1986) serdülőknél, Falchikov (1990) pedig a 10–11 éves korosztályba tartozó résztvevők körében azonosított negatív sztereotípiatartalmakat. Hickey, Hickey és Kalish (1968) rövid fogalmazást íratott az idősokről kisiskolásokkal és azt találta, hogy a gyermekek már nyolcéves korban elsősorban negatív attitűdökkel rendelkeznek az idősök iránt. További vizsgálatok azt mutatják, hogy már a hároméves gyermekek is jellemzően világos preferenciát mutatnak a fiatalabb felnőttek iránt, mint az idősök iránt, tehát ezek az attitűdök rendkívül korán kialakulnak (Miller–Blalock–Ginsburg 1984, Seefeldt–Jantz–Galper–Serock 1977).

Ezen a ponton fontos kihangsúlyozni azt a sokszor megerősített eredményt, hogy az idősök maguk is rendelkeznek negatív sztereotípiákkal a saját korcsoportjukról. Levy (1996) vizsgálatában például egy 78 éves résztvevő, mikor megkérdezték, mi az első, ami eszébe jut az időskorról, ezt válaszolta: „szenilis, lassú, beteg, vak és görnyedt”. A válaszban az volt a megdöbbentő, hogy egy gyors észjárású, energikus, egészséges nő adta, akinek a látása és testtartása is tökéletesen rendben volt. Ebből a példából ugyan nem nyilvánvaló, hogy a résztvevő asszociációi saját énképére is vonatkoztak-e, de természetesen előfordul olyan helyzet, mikor egy idős személy önmagára is érvényesnek tekint egy adott sztereotípiát (tehát nem tekinti magát kivételnek): ezt a jelenséget nevezzük *önsztereotípiának* (más néven: *autosztereotípiának*, Hogg–Turner 1987).

A leggyakrabban azonosított negatív sztereotípiatartalmakat és az azokat azonosító kutatásokat az 1. táblázat foglalja össze.

A sztereotípiák kialakulásának elméletei

Felmerül a kérdés, hogy vajon miért alakulnak ki sztereotípiák különböző társadalmi csoportokról, és milyen folyamatok tartják fenn ezeket? Trope (1989) szerint a sztereotípiák létezése egészen természetes és elkerülhetetlen módon következik abból a helyzetből, hogy egy rendkívül összetett társas valóság vesz körül bennünket, ugyanakkor az emberi elme információfeldolgozó kapacitása korlátozott. Annak érdekében, hogy a bonyolult társas valóságban hatékonyan tájékozódni tudjunk, nemcsak az egyénekről, hanem nagyobb csoportokra vonatkozóan is gyűjtünk információkat, személyes tapasztalatból, illetve kommunikáció útján. Amennyiben ezek az információk a valóságnak megfelelnek, tehát ténylegesen jellemzik az adott csoport tagjainak többségét, e társas kategóriákra vonatkozó információk megkönnyítik és felgyorsítják számunkra a társas környezetben való eligazodást. (Vegyük észre, hogy a sztereotípiák definíciójának nem része, hogy a vélekedés tartalma hamis!) A sztereotípiák segítségével rendkívül gyorsan és minimális erőforrás igénybevételével sok mindent megérthetünk az adott csoport tagjaival kapcsolatban (azáltal, hogy a csoport feltételezett jellemzőit az egyénnek tulajdonítjuk), míg ezzel szemben az *individuuáció*, vagyis az a folyamat, amely során egy adott egyénről értékes, egyedi információkat gyűjtünk, rendkívül időigényes (Macrae, Milne–Bodenhausen 1994). Amennyiben a sztereotípiák tartalma hamis, vagy az adott egyén kivétel a csoportjára vonatkozó általánosítás alól, a sztereotípiára való hagyatkozás alapján téves következtetésre jutunk: e tévedés kockázata az ár, amit a sztereotípiák gyorsaságáért és hatékonyságáért meg kell fizetnünk.

1. táblázat

Az idősekre vonatkozó leggyakoribb negatív sztereotípiák (nemzetközi kutatások alapján)

Sztereotípiatartalom	Források
inkompetens	Rosen–Jerdee 1976, Singer 1986, Avolio–Barett 1987, Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995, Kite–Johnson 1988, Abrams–Houston 2006, Ray–Sharp–Abrams 2006, Ory–Hoffman–Hawkins–Sanner 2003, Rowe–Kahn 1998
nem hatékony	Rosen–Jerdee 1976, Singer 1986, Avolio–Barett 1987
lassú	Rosen–Jerdee 1976
nem kreatív	Rosen–Jerdee 1976
nem változik	Rosen–Jerdee 1976
gyenge	Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995, Kite–Johnson 1988, William–Giles 1998
beteges	Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995, Kite–Johnson 1988, Stewart–Chipperfield–Perry–Weiner 2012, Kite–Wagner 2002
szenilis	Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995, Kite–Johnson 1988
nem tudja megfelelően kifejezni magát	Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995, Kite–Johnson 1988
depressziós	Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995, Kite–Johnson 1988
magányos	Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995, Kite–Johnson 1988, Kite–Wagner 2002
elhanyagolt	Hummert 1993, Hummert–Garstka–Shaner–Strahm 1995, Kite–Johnson 1988
unalmas és szomorú életszakasz	Ory, Hoffman, Hawkins–Sanner–Mockenhaupt 2003, Rowe–Kahn 1998
nem vonzó	William–Giles 1998
haszontalan	William–Giles 1998
fizikai képességek romlása	Montepare–Zebrowitz 2002, Pasupathi–Carstensen–Tsai 1995, Zebrowitz–Montepare 2000
mentális/kognitív képességek romlása	Montepare–Zebrowitz 2002, Pasupathi–Carstensen–Tsai 1995, Zebrowitz–Montepare 2000, Kite–Wagner 2002
személyközi képességek romlása	Montepare–Zebrowitz 2002, Pasupathi–Carstensen–Tsai 1995, Zebrowitz–Montepare 2000
ingerlékeny	Kite–Wagner 2002
hirtelen hangulatváltozások jellemzik	Kite–Wagner 2002
szexuális érdeklődés elvesztése	Kite–Wagner 2002
érdeklődés/hobbik elvesztése	Kite–Wagner 2002

Az sztereotípiakutatás történetében több elméleti álláspont is felvetődött a negatív sztereotípiatartalmak (vélt vagy valós) túlsúlyának magyarázatára. Allport (1954) *kontaktus hipotézise* például a társadalmi csoportok közötti kapcsolat hiányára vezeti vissza a negatív sztereotípiák keletkezését. Az elméletből az is következik, hogy a különböző társadalmi csoportok közötti kapcsolatok erősödése pozitív irányban befolyásolja az attitűdöt, és növeli a tiszteletet a másik csoport iránt. Az elmélet megalkotását követő empirikus vizsgálatok azonban sorra azt az eredményt hozták, hogy a csoportok közötti kontaktus önmagában nem mérsékli a negatív sztereotípiák jelenlétét. Például számos kutatás nem mutatott ki semmilyen pozitív változást a sztereotípiákban (és attitűdben) a generációk találkozása után (Baggett 1981, Seefeldt 1987, Auerbach–Levenson 1997). Bizonyos speciális esetekben a kontaktus éppen az ellenkező hatást váltja ki, vagyis még tovább erősítheti a sztereotipikus látásmódot. Revenson (1989) például azt találta, hogy azok az orvosok, akik gyakrabban kerülnek kapcsolatba idősebb betegekkel még sztereotipikusabb képet alkotnak az idősekről, mint azok, akik ritkábban találkoznak e csoport tagjaival. Ez azzal magyarázható, hogy az ő esetükben a kontaktus a csoportnak azon tagjaira korlátozódik, akik megerősítik azt a vélekedést, mely szerint az idősek betegesek, gyengék, és mások segítségére szorulnak. Más kutatási eredmények pedig azt mutatják, hogy a kontaktus inkább a csoportról alkotott kép diverzitását növeli, és nem a sztereotípiatartalmak jellegét módosítja pozitív irányba. Linville (1982) eredményei szerint például az egyetemi hallgatóknak kevésbé komplex képük van az idősekről, mint a fiatalokról, homogénebbnek látják őket, azaz kevésbé vannak tudatában az idős személyek sokféleségének. A teljes képhez azonban hozzátartozik, hogy maga Allport sem gondolta úgy, hogy a csoportok közötti kapcsolat megteremtése és fenntartása már önmagában megoldást jelent. Hangsúlyozta, hogy ez a hatás csak abban az esetben fog érvényesülni, ha a kapcsolatba lépő csoporttagok egymást azonos státuszúnak tekintik, közös céljaik vannak, együttműködnek, és a kezdeményezés mögött intézményi támogatás áll (Allport 1954).

Langer, Fiske, Taylor és Chanowitz (1976) *új inger hipotézise* szerint a negatív sztereotípiák fő oka, hogy a kevésbé ismert csoport tagjaival való találkozás kényelmetlen szituáció. Az elméletet az idősekre vonatkozó helyzetre alkalmazva például megállapítható, hogy azokon a helyszíneken, ahol a fiatalok az idejük nagy részét töltik, ritkán vannak jelen idősek nagy számban. Emiatt egy idős személlyel való találkozás egy fiatalban kényelmetlen, negatív érzéseket válthat ki, ami elkerülő viselkedéshez vezet. Az elméletből az következik, hogy a sztereotípiák csökkenthetők olyan beavatkozásokkal, melyekkel elérjük, hogy az idősekkel való találkozás kevésbé legyen újszerű, kivételes élmény a fiatalok számára. Ahogy azonban Allport elméletével kapcsolatban is láttuk, egyelőre nem sikerült bizonyítékot szerezni arra, hogy az ilyen jellegű beavatkozások hatékonyan módosítanak a fiatalok idősképét.

Tajfel és Turner (1979) *társas identitás elmélete* szerint a társas identitás (kik vagyunk „mi”?) igénye vezet a másik csoport („ők”) sztereotipizálásához. Az elmélet szerint az egyén önbecsülését nagyban meghatározza, képes-e pozitív képet fenntartani arról a csoportról, amelybe tartozik. A fiatalabbak körében az idősekre vonatkozó negatív sztereotípiák túlsúlya azzal magyarázható, hogy egy csoport tagjaként a két csoport közötti összehasonlítást olyan ismérvek mentén vagyunk hajlamosak megtenni, amelyek a mi csoportunk számára kedveznek, ezáltal javítva a saját csoportunk identitását: „Mi, fiatalok, jókedvűbbek vagyunk, gyorsabbak vagyunk, erősebbek vagyunk, jobban vág az agyunk, ...” és így tovább.

Bár a fenti elméletek mindegyike egy-egy potenciálisan fontos oksági tényezőre hívja fel a figyelmet, egyikük sem jelent teljes magyarázatot a negatív sztereotípiák jelenségére, mivel mindegyik megközelítés különálló csoportok egymásra vonatkozó vélekedéseire fókuszál. Így nem adnak magyarázatot például arra, hogy miért élnek negatív sztereotípiák az idősekről az idősek körében ugyanúgy, mint más korosztályokban, hiszen az idősek (1) viszonylag gyakran kerülnek kapcsolatba saját korosztályuk tagjaival, (2) ez számukra nem jelent újszerű

ingert, és (3) semmilyen előnyük nem származik abból, ha saját csoportjukról negatív képet alakítanak ki.

Branco és Wiliamson (1982) négy fő okra vezeti vissza az idősökre vonatkozó negatív sztereotípiák megjelenését, illetve erősödését: (1) Az orvostudomány fejlődése öregedő társadalmakat teremt, intézményesül a nyugdíjazás, és az idősök kiszorulnak a magas presztízsű állásokból. (2) A technológiai fejlődés üteme a néhány évtizeddel ezelőtt gyűjtött tapasztalatokat értéktelenné és haszontalanná teszi. (3) A társadalmi és földrajzi mobilitásnak köszönhetően a fiatalok egyre lazábban kötődnek idősebb rokonaikhoz. (4) Az írásbeliség elterjedésével a szóbeli közlések értéke inflálódik, amivel együtt eltűnik az idős ember szerepköre mint a család „bölcsé”.

Más szerzők a médiát okolják. Miller, McKibbin és Pettys (1999) például 40 év magazinhirdetéseinek végzett elemzésében azt találták, hogy e tartalmakban visszatérő egyszerű általánosításokon keresztül gyakran nevetséges módon ábrázolják az idős korosztályt. Robinson (1998) eredményei szerint az idősök legnegatívabb ábrázolásmódja a fiatalabb célközönségnek készített reklámokban mutatkozik meg.

Az idősökre vonatkozó sztereotípiák hatásai

A sztereotípiák kutatásának gyakorlati relevanciáját azok a vizsgálatok adják, melyek egyértelmű bizonyítékokat szolgáltatnak arra, milyen sokrétűen befolyásolják e kulturálisan beágyazott vélekedések azt, hogy hogyan látunk másokat, hogyan értelmezzük viselkedésüket, és hogyan viselkedünk társas helyzetekben. A sztereotípiakutatás egyik legfontosabb, klasszikus eredménye, hogy a sztereotípiák bizonyos viselkedéseket automatikusan, az egyén tudta nélkül is aktiválhatnak. A szociálpszichológia és a filozófia egyik alapvető kérdése, hogy társas viselkedésünk milyen mértékben áll automatikus válaszokból, és milyen mértékig áll tudatos ellenőrzésünk alatt. Devine (1989) például az előítélet hatását egy kétlépcsős modellel magyarázta, melyben az első, percepciós szakaszban a sztereotípiát automatikusan aktiválja a sztereotipizált csoport fizikai jellemzőinek detektálása, a második szakaszban megjelenő előítéletes viselkedés viszont már tudatos döntés eredménye. Fiske (1989) szintén azon az állásponton volt, hogy az egyén képes a sztereotípiák hatásán felülkerekedni oly módon, hogy azok végül ne befolyásolják viselkedését. Az 1990-es évektől azonban sorra jelentek meg olyan kísérleti eredmények, amelyek azt mutatták, hogy bizonyos társas viselkedéseket közvetlenül befolyásolnak a környezetben jelenlévő ingerek, és ezeket az automatikus válaszokat nem kíséri semmilyen tudatos észlelési vagy döntéshozási folyamat. A gondolataink és a cselekvés közötti közvetlen kapcsolat gondolata persze nem volt új: egészen William Jamesig vezethető vissza (1890), aki a *cselekvés ideomotoros elvének* nevezte azt a jelenséget, hogy ha egy cselekvésre gondolunk, ez már önmagában megnöveli annak a valószínűségét, hogy végre is fogjuk azt hajtani. Wegner és munkatársai több kísérletben is kimutatták, hogy e hatás ironikus módon akkor is érvényesül, ha egy adott cselekvésre azért gondolunk, mert szeretnénk *megakadályozni*, hogy azt végrehajtsuk (Wegner 1994). Egy kísérletükben például azok a vizsgálati személyek, akiket arra kértek, hogy a bemutatott szótöredékeket *ne* szexista tartalmú szavakká egészítsék ki, több ilyen szexista tartalmú választ adtak, mint azok, akik nem kaptak ilyen instrukciót. Ansfield és Wegner (1996) több kísérletben kimutatta, hogy ugyanez az elv eredményezi olyan öntudatlan viselkedések megjelenését, mint a spiritizta szeánszokon az asztaltáncoltatás, vagy olyan okkult eszközök megmozdulása, mint a varázsvessző vagy az inga: a kísérletek egyértelműen azt mutatták, hogy a mozgást az idézi elő, hogy a résztvevők megpróbálják megakadályozni azt. Az összefüggésnek ugyanakkor a résztvevők nem voltak tudatában, és nem voltak képesek kontrollálni azt.

Az idősekre vonatkozó sztereotípiák hatása a mozgásra

Bargh, Chen és Burrows (1996, 2. kísérlet) azt vizsgálták, milyen közvetlen, automatikus hatással van az idősekre vonatkozó sztereotípiák aktiválása a résztvevők járására. A kísérlet első szakaszában a résztvevők úgy tudták, hogy a vizsgálat célja a nyelvi képességek felmérése, és azt a feladatot kapták, hogy alkossanak helyes mondatokat előre megadott szavakból. (A résztvevők minden próbán öt szót láttak, és ebből négyet kellett felhasználni egy-egy helyes mondat megalkotásához.) A feladatnak két változatát használták: az egyikben a felhasznált szavak egy része az idősekre vonatkozó sztereotípiákra utalt, például *ősz, magányos, bölcs, feledékeny, nyugdíjas, ránc, konzervatív*, míg a másik változatban e szavakat olyan semleges szavakra cserélték, melyek nincsenek erős asszociációs kapcsolatban az idősekkel (pl. *szomjas, tiszta* stb.). A feladat elvégzése után – mikor a résztvevő már úgy gondolta, hogy a vizsgálat véget ért –, a folyosón egy székben ülő beépített személy egy rejtett stopperórával megmérte, hogy a résztvevő mennyi idő alatt teszi meg a 9,75 méter hosszú utat a laboratórium ajtajától a liftig. Az út megtétele az idősekre vonatkozó sztereotípiát aktiváló szavakkal dolgozó résztvevők esetében átlagosan 13,5%-kal tovább tartott, mint a kontrollcsoport tagjainál, annak ellenére, hogy a szavak nem tartalmaztak a lassúságra vonatkozó utalást. Mikor a résztvevő elérte a liftet, a vizsgálatvezető utánament és informálta a kísérlet valódi céljáról: e beszélgetések során kiderült, hogy egyik vizsgálati személy sem vette észre, hogy a szavak az időskorral kapcsolatosak, és egyikük sem gondolta úgy, hogy a szavak bármilyen módon befolyásolhatták a viselkedésüket. A kísérlet eredményei tehát azt mutatják, hogy az idősekre vonatkozó sztereotípiák akár tudattalan aktiválása, közvetlenül és automatikus módon befolyásolhatja az egyén viselkedését.

Bargh, Chen és Burrows (1996) klasszikus kísérletét számos további vizsgálat követte, melyek eredményeiből azt is egyre pontosabban értjük, milyen folyamatok felelősek azért, hogy egy sztereotípiák aktiválása befolyásolhatja olyan alapvető motoros viselkedéseinket, mint a járás. Banfield, Pendry, Mewse és Edwards (2003) például Bargh, Chen és Burrows (1996) eljárását használták az idősekre vonatkozó sztereotípiák szubliminális előfeszítésére, annak hatásait viszont egy másik, összetettebb mozdulatsorra vonatkozóan vizsgálták meg: a résztvevőknek a mondatalkotásos feladat előtt és után ötször meg kellett ismételni a következő mozdulatsort: (1) jobb kézzel kinyúlni és megfogni egy tojást, (2) felemelni a tojást, (3) visszatenni az asztalra, és végül (4) visszahelyezni a kezüket az eredeti pozícióba. Ez a vizsgálat lehetővé tette, hogy a szerzők külön-külön mérjék, hogy a mozgásnak mely fázisai hozhatók összefüggésbe az sztereotípiák aktiválódásával. A kísérlet azt az eredményt hozta, hogy a kísérleti csoportban – ahol a mondatok az idős korról kapcsolatos szavakat tartalmazták – az egyes mozdulatok kivitelezéséhez szükséges idő nem változott, az egyes (ballisztikus) mozdulatok közötti *szünetek* viszont hosszabbak lettek. A szerzők ezt azzal magyarázzák, hogy a sztereotípiák aktiválása a *központi végrehajtó rendszer* (más néven: *ellenőrző figyelmi rendszer*) működését befolyásolja, amely a motoros viselkedés megtervezéséért – és nem a kivitelezéséért – felelős, e tervezési/előkészítési folyamat pedig jellemzően az egyes részmozdulatok közötti szünetek hosszával hozható összefüggésbe, mivel a mozdulat kivitelezését már egy másik alrendszer látja el (Norman–Shallice, 1986, *kettős folyamat elméletében* az ún. *sémaversengés-ütemezési rendszer*), amely „vak” az ingerkörnyezet változásaira.

Bargh, Chen és Burrows (1996) klasszikus kísérletét Branaghan és Gray (2010) azzal a módosítással replikálta, hogy a vizsgálati személyeknek egy autószimulátort kellett vezetniük, amely a valós közlekedést imitálta: a résztvevőknek a saját sávjukban kellett maradniuk, és meg kellett állniuk a stoptábláknál. Minden egyes megállás után a képernyőn öt szó jelent meg, amelyekből a résztvevőnek négyet kellett felhasználnia egy nyelvtanilag jólformált mondat alkotásához, melyet egy mikrofonba kellett mondaniuk. A mondatalkotási feladathoz használt ingerek teljesen megegyeztek a Bargh, Chen és Burrows (1996) által használt

ingerekkel. A vizsgálat a klasszikus kísérlettel egybevágó eredményt hozott: az idősökkel kapcsolatos szavak hatására a vizsgálati személyek lassabban vezettek, mint a kontrollfeltételben; ez a különbség az átlagsebességek és a maximális sebességek összehasonlításakor is szignifikánsnak bizonyult. A vizsgálat eredményei tehát azt mutatják, hogy a sztereotípiák a járásnál összetettebb feladatokban is kimutathatóan befolyásolják a viselkedésünket. A kísérlet után a résztvevők egy ellenőrző kérdőívet töltöttek ki: a válaszok elemzése egyértelműen azt mutatta, hogy a résztvevők nem voltak tudatában annak, hogy a mondatokban használt szavak jelentős része az idős generációra vonatkozott. Ez pedig újabb bizonyítékot jelent arra vonatkozóan, hogy a minket ért ingerek aktiválhatnak különböző csoportokra vonatkozó sztereotípiákat, és e sztereotípiák befolyásolhatják viselkedésünket, anélkül, hogy ennek a folyamatnak mi tudatában lennénk.

Az idősökre vonatkozó sztereotípiák hatása a társas viselkedésre

A más csoportokra vonatkozó sztereotípiák egy csoporton belül kommunikáció útján folyamatosan terjednek. Ezért fontos megértenünk, hogy a csoportokon belül hogyan látják és hogyan kezelik a csoporttagok azokat a személyeket, akik az uralkodó sztereotípiákkal egybevágó, vagy azoknak ellentmondó nézeteket terjesztenek.

Castelli, Zecchini, Deamicis és Sherman (2005) ezzel kapcsolatban azt a hipotézist állították fel, hogy a közösség explicit módon általában elítéli azt, aki negatív sztereotipikus kijelentéseket tesz egy másik csoportról, ez azonban pusztán egy nyilvános válasz, melyet a csoport tagjai ellensúlyoznak azzal, hogy más helyzetekben előnyhöz juttatják az adott személyt. Kísérletükben a vizsgálati személyek a képernyőn egymás után olyan szavakat láttak, melyeket – állítólagosan – egy Marco nevű személy használt egy idős ember jellemzésére. Az egyik kísérleti feltételben a szavak fele sztereotipikus jelzőkből állt (*feledékeny, morgós, magányos, fáradt, bölcs* stb.), míg a másik kísérleti feltételben a sztereotípiáknak ellentmondó jelzőket használtak (*mozgékony, magabiztos, kreatív, egészséges, erős* stb.). A lista másik fele a két feltételben megegyezett: leíró jellegű és a sztereotipikusság szempontjából irreleváns szavakból és kifejezésekből állt (*nagypapa, nyugdíjas, özvegy, vékony, nagylelkű* stb.). A résztvevőknek ezenkívül azt mondták, hogy a vizsgálat célja, hogy megállapítsák, hogyan alakítanak ki benyomásokat egy személyről nem optimális helyzetben, mikor két feladat között kell ismételtelen váltaniuk, ezért minden szó megjelenése után egy másik feladatot is el kell végezniük: A szavak között a képernyőn egy „A” betűkből álló sor jelent meg, és a résztvevők feladata az volt, becsüeljék meg, körülbelül hány „A” betű látható a dián (az idő arra nem volt elegendő, hogy megsámolják az „A” betűket). Mikor az „A” betűk eltűntek, a résztvevőnek közölni kellett a becslését, ezzel egyidőben azonban feltűnt a képernyőn egy szám, ami azt mutatta, milyen becslést adott ugyanerre a diára Marco, aki a leírást adta az idős személyről.

Az eredmények azt mutatták, hogy mikor a résztvevők explicit kérdésekre válaszoltak, szimpatikusabbnak ítélték és magukhoz hasonlóbbnak érezték Marcót abban a feltételben, mikor a szavak nem sztereotipikus leírást adtak. Ugyanakkor a résztvevők becslései az „A” betűk számát illetően szignifikánsan közelebb voltak Marco becsléseihez, ha Marco sztereotipikusan jellemezte az idős embert, mint a másik csoportban, vagyis a résztvevők erősebb konformitást mutattak a sztereotipikusan fogalmazó személy iránt. Az eredmények tehát arra engednek következtetni, hogy egy sztereotípiákat hangoztató személynek nagyobb befolyása lehet a csoportra, mint aki ezeket cáfolni igyekszik, és ez a folyamat hozzájárulhat a sztereotípiák fennmaradásához.

A sztereotípiák hatása az idős emberek képességeire

Idős emberek gyakran arról számolnak be, hogy romlik az emlékezeti teljesítményük. Még ha bizonyos csoportokban ki is mérhető ilyen teljesítményromlás, akkor sem egyértelmű, milyen mértékben felelős ezért egy elkerülhetetlen biológiai folyamat, és milyen mértékben járulnak hozzá ehhez az idős személyek önmagukra vonatkozó hiedelmei.

Úgy tűnik, hogy az önsztereotípiáknak jelentős szerepe lehet az emlékezetromlásban. Levy és Langer (1994) interkulturális kutatása például azt az eredményt hozta, hogy Kínában, ahol a legerősebben dominálnak a pozitív sztereotípiák az idősökkel kapcsolatban, nem lehetett szignifikáns különbséget kimutatni a fiatal és idős résztvevők emlékezeti teljesítménye között, annak ellenére, hogy olyan típusú feladatokat használtak, melyekkel korábban az Egyesült Államokban kimutatható volt a teljesítményromlás az idősök körében.

Levy (1996) azt vizsgálta, hogy lehetséges-e idős emberekben rájuk vonatkozó pozitív és negatív sztereotípiákat aktiválni, anélkül, hogy ez tudatosulna bennük, és ha igen, hatással lehet-e ez a résztvevők emlékezeti teljesítményére. Kísérletében hatvan évnél idősebb vizsgálati személyeknél a következő eljárással aktiválta a pozitív, illetve negatív sztereotípiákat: A résztvevők egy képernyőt néztek, melynek alsó vagy felső részén időnként egy gyors villanás jelent meg, és a résztvevőknek arról kellett nyilatkozni, hogy a villanást a képernyő alsó vagy felső részén látták-e. A „villanások” valójában a szenilitás, illetve a bölcsesség sztereotípiájára utaló szavak voltak (pl. *bölcs, tanult, tapasztalt, tanács, kreatív*, ill. *szenilis, Alzheimer, elbutulás, felejt, zavarodott*), de a rendkívül rövid (az egyén adottságaitól függően 55–115 ms közötti) megjelenítési idő miatt a résztvevők csak villanásokat észleltek, és nem voltak tudában annak, hogy a képernyőn valójában szavak jelennek meg. A szavak ennek ellenére kimutathatóan aktiválták a megfelelő sztereotípiákat, és a beavatkozás a várt hatásokat produkálta: a bölcsesség sztereotípiájának előfeszítését követően szignifikánsan nőtt az emlékezeti teljesítmény négy különböző feladatban, míg a szenilitás sztereotípiájának aktiválása ezzel éppen ellentétes hatást váltott ki.

Ehhez hasonlóan Hess, Auman, Colcombe és Rahhal (2002), Hess, Hinson és Statham (2004), valamint O'Brian és Hummert (2006) szintén emlékezeti teljesítményromlást idézett elő idősöknél a rájuk vonatkozó negatív sztereotípiák aktiválásával. O'Brian és Hummert eredményeiből az is látszik, hogy a hatás erősebb azoknál, akik inkább egyetértenek a negatív sztereotípiák tartalmával (vagyis, hogy idős korban romlik az emlékezeti teljesítmény).

Általános értelemben ezt a jelenséget *sztereotíp fenyegetettség* nevezzük: ennek a veszélye minden olyan esetben fennáll, mikor az egyén attól tart, hogy a saját csoportjára vonatkozó negatív sztereotípiák rá mint egyénre érvényesek lehetnek. Az egyén ezt saját önértékelését veszélyeztető fenyegetésként éli meg, ami teljesítményromlást okozhat a sztereotípiák tartalmával összefüggésbe hozható feladatokban.

A sztereotípiák hatása az idős emberek énképére

Más kutatások ugyanakkor azt mutatják, hogy az idős korosztály tagjai nem feltétlenül vonatkoztatják magukra az uralkodó sztereotípiákat. Pinguat (2002) 60 év feletti résztvevőkkel töltetett ki egy önértékelést mérő kérdőívet, valamint egy hasonló ívet, amely más idős emberek képességeivel kapcsolatos vélekedésekre kérdezett rá. Ezután felolvastak a résztvevőknek egy rövid szöveget, amely arra vonatkozott, hogy egy (állítólagos) kutatás szerint hogyan vélekednek a serdülők az idősökről. A kísérleti csoportban a szöveg meglehetősen negatív képet festett az idős generációról, olyan negatív sztereotípiákat említve például, hogy „veszélyt jelentenek a közlekedésre, lassan mozognak, nem jól látnak, nagyot hallanak, terükhöz vannak a környezetüknek, butaságokat beszélnek és szidják a fiatalokat.” A kontrollcsoport tagjai egy semleges tartalmú szöveget kaptak, melyben a serdülők tényszerűbb és el-

fogulatlanabb állításokat fogalmaztak meg az idősokról, például, hogy „sokan még fizikailag aktívak, kerékpároznak, sétálnak, kertészkednek, de vannak közöttük olyanok is, akiknek az egészségi állapota ezt már nem engedi meg; tapasztaltak, de új dolgokat már nehezen tanulnak; szeretnek más idős emberekkel találkozni, és a múltból beszélgetni; de sok dolgról másképp gondolkodnak, mint a fiatalok.” A szöveg meghallgatása után a résztvevők újra kitöltötték az énképre és a korcsoportjukra vonatkozó kérdőíveket. Az eredmények azt mutatták, hogy a semleges szövegnek semmilyen hatása nem volt a résztvevőkre, a negatív tartalmú szöveg meghallgatása után viszont a más idősökre vonatkozó vélekedéseik romlottak, míg saját énképük szignifikánsan javult! Az eredményeket Pinquart úgy értelmezi, hogy az idősök a csoportjukra vonatkozó negatív sztereotípiákat viszonyítási alapként értelmezik, melyhez magukat hasonlítják, és a sztereotípiát elemeit nem integrálják énképükbe.

Ezzel egybeesnek Nosek, Banaji és Greenwald (2001) kutatásának eredménye, akik azt találták, hogy az idős személyek gyakran nem azonosulnak saját csoportjukkal, hanem kivételként tekintenek magukra. Heckhausen és Brim (1997) eredményei szintén azt mutatták, hogy az idősök jellemzően pozitívabb módon jellemzik magukat, mint kortársaikat általában. Ugyanezt tükrözi az az eredmény, hogy az idősök jellemzően fiatalabbnak érzik magukat a kronológiai életkoruknál (Baum–Boxley 1983). Az idősödéshez kapcsolódó negatív tartalommal való azonosulás elutasítása egyfajta defenzív funkcióként értelmezhető.

A sztereotípiák hatása az idősök egészségére

Bár a fenti eredmények azt mutatják, hogy idős korosztály jelentős hányada immunisnak tűnik a rájuk vonatkozó sztereotípiák negatív hatásai ellen, azért a korosztály tagjai e tekintetben nem homogének: vannak közöttük olyanok, akiknek rendkívül negatív vélekedéseik vannak az öregedésről. Egy sor kutatás eredményeiből látszik, hogy e negatív hiedelmek konkrét egészségügyi kockázatot jelentenek: azok az idősök, akik negatívan vélekednek az időskorról (például egyetértenek olyan állításokkal, hogy „minden egyre rosszabb lesz, ahogy idősödöm”), kimutathatóan kevesebbet tesznek az egészségükért (Levy–Myers 2004), körükben magasabb a szív és érrendszeri problémák aránya (Levy–Zonderman–Slade–Ferrucci 2009), és alacsonyabb a várható élettartamuk (Kotter–Gruhn–Kleinspehn–Ammerlahn–Gerstorf–Smith 2009). A 20 éven át zajló, nagyszabású Ohio Longitudinal Study of Aging (1975–1995) eredményei szerint például azok a személyek, akik pozitívabb képpel rendelkeztek az öregedésről a vizsgálat elején, jobb egészségi állapotban voltak a vizsgálat ideje alatt, és az átlagos élettartamuk 7,5 évvel magasabb volt, mint azoknak, akiknek jellemzően negatív vélekedéseik voltak az öregedésről (Levy–Slade–Kunkel–Kasl 2002).

Stewart, Chipperfield, Perry és Weiner (2012) vizsgálatában 105 súlyos krónikus betegségben (szívbetegségek, daganatos betegségek, ízületi gyulladás, szélütés, cukorbetegség stb.) szenvedő idős ember vett részt. A résztvevőknek egy kérdőívben jelölni kellett, mit gondolnak, a betegségük milyen mértékben tulajdonítható a következő okoknak: (1) idős kor, (2) egészségtelen életmód, (3) orvosoktól kapott rossz tanácsok, (4) balszerencse, (5) genetika. Ezen kívül arra is rákérdeztek, hogy mennyire érzik a résztvevők súlyosnak jelenlegi tüneteiket, és hogy milyen gyakran és mit tesznek egészségükért (egészséges étrend, testmozgás, megfelelő alvás/pihenés, rendszeres orvosi ellenőrzés). Végül, az adatok felvétele után két évvel ellenőrizték a halandóságot is: mivel a résztvevők mind súlyos betegségekben szenvedtek, ekkorra a 105 vizsgálati személyből 25 elhunyt. Az adatok regressziós elemzése azt mutatta, hogy azok az idős emberek, akik jellemzően az életkoruknak tulajdonították a betegségüket, súlyosabbnak találták a tüneteiket, és kevesebbet tettek az egészségükért. A vizsgálat talán legfontosabb eredménye, hogy a betegség idős kornak való tulajdonítása a két éven belüli halandóság arányát 14%-ról több mint két és félszeresére, 36%-ra emelte! Ezek az összefüggések egy sor egyéb változó statisztikai kontrollja mellett is fennálltak. A kontrollált változók a

következők voltak: életkor, biológiai nem, éves jövedelem, a krónikus betegség súlyossága, funkcionális státusz (vagyis, hogy mennyire képes a résztvevő a hétköznapi élethez szükséges tevékenységeket elvégezni, pl. lépcsőn járni, elhagyni az intézményt, mosakodni/fürdeni, könnyű és nehéz házimunkát végezni, teát/kávét főzni, meleg ételt készíteni, bevásárolni, pénzügyeket intézni), és hogy elsősorban kitől reméli egészségi állapotának javulását: saját magától vagy másoktól (*health locus of control*).

Levy, Ashman és Dror (1999–2000) vizsgálatának eredményei azt mutatják, hogy a negatív sztereotípiák aktiválásának hatására az idős személyek alacsonyabb szintű élni akarásról számolnak be. A résztvevőknek bele kellett képzelniük magukat abba a helyzetbe, hogy egy halálos betegséget diagnosztizálnak náluk. Ezt követően szubliminálisan előfeszítettek negatív, illetve pozitív sztereotípiatartalmakat. Akiknél negatív sztereotípiákat aktiváltak, jellemzően úgy nyilatkoztak, hogy ilyen helyzetben már nem fogadnák el az orvosi kezelést. Fiatal vizsgálati személyeknél ilyen hatás nem volt kimutatható, ami arra utal, hogy a hatásban jelentős szerepe lehet annak, hogy az egyén az aktivált sztereotípiát önmagára relevánsnak tekinti.

Marques, Lima, Abrams és Swift (2014) kísérlete Levy, Ashman és Dror (1999–2000) vizsgálatának kiterjesztése: a szerzők a sztereotípiaaktiváció hatásának *tartósságát* kívánták meghatározni. A kutatást Portugáliában (és nem az Egyesült Államokban) végezték el, így felmerült, hogy az eltérő kulturális kontextusban más lehet az uralkodó sztereotípiák köre, ezért nem lehetett az amerikai vizsgálat ingeranyagát adoptálni. A Portugáliában elterjedt pozitív és negatív sztereotípiák körét egy elővizsgálattal határozták meg. A sztereotípiák szubliminális aktiválását a szavak rövid idejű (fiataloknál 33 ms, időseknél 50–133 ms) felvilantásával valósították meg (ugyanazzal a módszerrel, mint Levy, 1996, ld. fent). Az élni akarás szintjének mérési eljárását Levy, Ashman és Dror (1999–2000) módszertanából adoptálták. A kérdés arra vonatkozott, hogy ha halálos betegséget diagnosztizálnának a résztvevőnél, elfogadná-e az orvosi kezelést abban az esetben, ha az rendkívül drága volna, és nem csak saját megtakarítását, hanem a család megtakarításának egy részét is erre kellene fordítani. A résztvevőknek külön-külön kellett válaszolni azokra az esetekre, mikor a gyógyulás esélye 25%, 50%, illetve 75%. A mérést a résztvevők egy csoportjában az előfeszítést követően közvetlenül, a másik csoportban viszont egy 3 perces figyelemelterelő feladat után végezték el. Az eredmények azt mutatták, hogy az idős emberek alacsonyabb élni akarást mutattak a negatív tartalmak előfeszítése után közvetlenül, és ez a hatás a késleltetett mérés esetében is szignifikáns maradt. A kutatás legfontosabb eredménye tehát, hogy a sztereotípiaaktiváció hatása nem tekinthető átmeneti, pillanatnyi hatásnak, hanem egy néhány perces intervallumban képes befolyásolni a döntéshozási folyamatot. (A vizsgálat ezen felül azt is megerősítette, hogy a fiatal résztvevők döntését nem befolyásolta a negatív, illetve pozitív sztereotípiatartalmak aktiválása.)

Fontos egészségügyi vonatkozásai vannak Bernardes, Marques és Matos (2015) vizsgálatának is. A szerzők azt vizsgálták, milyen hatása van az időskorra vonatkozó negatív, illetve pozitív sztereotípiák aktiválásának az idős személyek fájdalomküszöbére és fájdalomtűrésére, valamint, hogy ezt a hatást moderálja-e az a körülmény, hogy az idős személy milyen mértékben ért egyet e kulturális sztereotípiákkal. Ebben a kísérletben a sztereotípiák aktiválását úgy valósították meg, hogy a vizsgálati személynek bemutattak négy szót, melyek mindegyike egy-egy sztereotipikus jellemző volt, és a résztvevőnek egy példát kellett mondania olyan viselkedésre, melyben ez a jellemző megmutatkozik. A pozitív sztereotípiákat a *bölcs, érett, nyugodt, társaságkedvelő*, míg a negatív sztereotípiákat a *magányos, másoktól függő (dependent), feledékeny és lassú* jelzőkkel aktiválták. Ezt követően a vizsgálati személy 2–4 °C hőmérsékletű vízbe mártotta a nem domináns kézfejét csukló fölött 5 cm-ig. A vizsgálati személynek szólnia kellett, mikor fájdalmat kezd érezni, és ki kellett vennie a kezét a vízből, mikor úgy érezte, hogy a fájdalom már elviselhetetlen. A fájdalom érzékelésig eltelt

idő jelezte a *fájdalomküszöböt*, míg a kéz kivételéig eltelt idő a *fájdalomtűrés* mértékét. A kísérlet eredményei azt mutatják, hogy a sztereotípiák aktiválása a fájdalomtűrésre nincs hatással, a negatív sztereotípiák aktiválása viszont szignifikánsan megemeli a fájdalomküszöböt azoknál az idős személyeknél, akik egyébként is egyetértenek e sztereotípiákkal. A fájdalomküszöb emelkedése (vagyis, hogy e személyek később érzékelték a fájdalmat) egészségügyi szempontból kockázatos, hiszen, ha valaki egy egészségügyi probléma esetében nem érzékel időben fájdalmat, ez késleltetheti a diagnózis felállítását és a beavatkozást, ami viszont megnövelheti a komplikációk kockázatát. Tehát ebből a vizsgálatból is az látszik, hogy egészségügyi szempontból elsősorban azok az idős emberek a veszélyeztetettek, akik egyetértenek az idősekre vonatkozó sztereotípiákkal, mivel ők védtelenek a negatív sztereotípiák aktiválódása által kiváltott hatások ellen.

A kutatási kérdés

A fent összefoglalt nemzetközi kutatások alapján megállapítható, hogy az idősekre vonatkozó sztereotípiák rendkívül sokrétűen, és esetenként komoly következményeket előidézve befolyásolják viselkedésünket, anélkül, hogy ennek tudatában lennénk. A kutatások ugyanakkor arra is felhívják figyelmünket, hogy a domináns sztereotípiatartalmak kultúránként eltérőek lehetnek, így e hatások különböző kulturális kontextusokban némileg eltérő módon érvényesülhetnek. Feltételezhető például, hogy Levy és Langer (1994) azért nem talált különbséget az idősebb és fiatalabb kínai résztvevők emlékezeti teljesítménye között, mert a kínai kultúrában a feledékenység nem része az idősekre vonatkozó sztereotípiák körének. Felvetődik a kérdés, hogy vajon a fent ismertetett, a főleg amerikai, de részben nemzetközi kutatásokon alapuló sztereotípiák milyen mértékben érvényesek Magyarországon, illetve, hogy léteznek-e hazánkban az idősekre vonatkozó közvélekedésben olyan elemek, amelyeket más régiókban végzett vizsgálatokkal nem sikerült azonosítani. Kutatásunk célja az idősekre vonatkozó magyarországi sztereotípiák feltárása volt; a jelen tanulmányban bemutatott első fázisban a megkérdezettek körét az egyetemista fiatalokra szűkítettük, kutatási kérdésünk tehát a következő: „Milyen elterjedt vélekedések azonosíthatók az idősekre vonatkozóan a magyar fiatal egyetemista felnőttek körében?”

Módszer

A sztereotípiákat nyitott kérdésekből álló kérdőívvel, majd a kapott válaszokon végzett tartalomelemzéssel tártuk fel. Az adatközlők ($n = 226$) mind a Corvinus Egyetem Társadalomtudományi és Nemzetközi Kapcsolatok Karának alap-, illetve mesterszakos hallgatói voltak. Az ív kitöltése anonim volt, és demográfiai adatok megadását sem kértük (a vizsgálat szempontjából ez nem volt releváns információ: nem volt célunk a különböző nemek vagy korcsoportok sztereotípiáinak összevetése). A minta demográfiai összetétele nagy valószínűséggel a kar hallgatóinak összetételének felel meg.

Fontos módszertani döntés volt, hogy más kutatásoktól eltérően (pl. Marques, Lima, Abrams–Swift 2014) a lehetséges sztereotípiatartalmak körét előre nem korlátoztuk, mivel feltételeztük, hogy olyan tartalmak is jelen lehetnek a közvélekedésben, melyeket korábbi, más kulturális közegben végzett kutatások nem mutattak ki. A szakirodalom alapján így mindössze az általános területeket határoztuk meg, amelyekre sztereotípiák vonatkozhatnak. Előzetes elemzésünk alapján a lehetséges sztereotípiák 20 általános témakörbe sorolhatók: (1) férfiak megjelenése, (2) nők megjelenése, (3) beszédtemák, (4) beszédmód, (5) társas viselkedés, (6) gondolatok, (7) érdeklődés, (8) vélekedések (általában), (9) vélekedések a fiatalokról, (10) tevékenységek, (11) képességek, (12) képességek hiánya, (13) problémák, (14) félelmek, (15) örömök, (16) célok, (17) helyszínek, (18) élethelyzetek, (19) kedélyállá-

pot, (20) egyéb. A húsz témakör mindegyikét egy-egy nyitott kérdéssel vizsgáltuk. A negatív vélekedések öncenzúrázására való hajlamot egy külön instrukcióelemmel igyekeztünk kiküszöbölni (vagy legalábbis mérsékelni), mely hangsúlyozta, hogy a pozitív és negatív vélekedések egyaránt természetesek, és egyaránt értékes információt jelentenek számunkra. A kérdőív teljes terjedelmében megtalálható az A. függelékben.

A kérdőívek kitöltése nyugodt, ellenőrzött körülmények között, osztálytermi környezetben zajlott, és átlagosan 20–30 percet vett igénybe. E hagyományos kérdőívfelvétel előnye az online kérdőívezéssel szemben, hogy az adatközlőket erősebben hajlamosítja arra, hogy részánják a szükséges időt a kérdőív kitöltésére, és megfelelő kognitív erőfeszítést tegyenek, mivel figyelmüket nem vonják el egyéb ingerek, és nincs lehetőség alternatív tevékenység végzésére. Mivel az ív kizárólag nyitott kérdésekből állt, úgy ítéltük meg, hogy ilyen módon információgazdagabb és érvényesebb válaszokat gyűjthetünk, és ez az előny messze felülmúlja a hagyományos kérdőívezés legfőbb hátrányát: azaz, hogy az adatok kézzel írt (időnként nehezen olvasható) formában állnak majd rendelkezésre.

A következő fázisban a 226 ív teljes tartalmát (4520 válasz, 42 428 szó, 293 122 leütés) átírtuk digitális formába. Az átírásban négy kutatóasszisztens volt segítségünkre, akik részletes instrukciókat kaptak arra vonatkozóan, hogyan járjanak el különböző problémák felmerülésekor (pl. olvashatatlan szövegrészlet). Az átíráshoz adott instrukciók a B. függelékben olvashatók.

Az átírt kérdőíveket nyílt kódolással elemeztük a *QDA Miner Lite* ingyenes szoftver segítségével. A nyílt kódolás folyamata egy könyv névmutatójának elkészítéséhez hasonló. A kódolók feladata az volt, hogy azonosítsák a válaszokban szereplő tartalmi elemeket és a válaszok részeit kapcsolják hozzá ezekhez az elemekhez. Az elemzés során a kódolók a 226 ívben összesen 2484 jelentéselemet/címkét azonosítottak, ezek túlnyomó többsége (2118 címke) azonban rendkívül ritkán, kevesebb mint 10 kérdőíven szerepelt.

A következő lépésben a kódolók által előállított kódrendszert áttekintettük, és bizonyos kódok átnevezésre, illetve összevonásra kerültek. Az összevonásokat jellemzően az indokolta, hogy megítélésünk szerint egyes kódok jelentése rendkívül közel állt egymáshoz, így megkülönböztetésük nem volt releváns a kutatás célkitűzése szempontjából. Például az időségek kedélyállapotára vonatkozó *negatív, fásult, megkeseredett, pesszimista, szomorú, letargikus, borús* kódokat egy általános *rossz/rosszabb, mint az átlag* címke alá vontuk össze. Az átnevezéseket a jellemzően formai következetlenségek (kis/nagy kezdőbetű), elgépelések, a szoftver korlátai (két külön kategórián belül sem létezhet két azonos elnevezésű kód), esetenként megfogalmazásbeli szempontok indokolták. Az eredeti adatsoron összesen 284 átnevezési/összevonási műveletet végeztünk el.

Eredmények

A vizsgálat részletes eredményeit a C. függelék tartalmazza: a táblázatok gyakoriság szerint rendezve mutatják, mely tartalmi elemek domináltak az egyes kérdésekre adott válaszokban. A százalékos értékek azt mutatják, hogy milyen arányban fordultak elő olyan válaszok, amelyek az adott jelentéselemet tartalmazták. A listákban szereplő tartalmi elemek előfordulási aránya minden esetben meghaladta az 5%-os gyakorisági küszöbértéket: az ennél ritkábban előforduló kódokat figyelmen kívül hagytuk, mivel a kutatás célja a sztereotípiák, vagyis az *elterjedt* vélekedések feltárása volt.

Ezzel együtt azonban felmerül a kérdés, milyen gyakorisági arány felett mondható egy vélekedés kellően általánosnak ahhoz, hogy már sztereotípiának tekinthessük? A konkrét küszöbérték meghatározása némileg esetleges döntés, az eredmények gyakorlati értelmezése szempontjából mégis hasznos lehet egy erre vonatkozó objektív kritérium felállítása. Az ered-

mények mintázatának áttekintése alapján arra jutottunk, hogy kutatásunk további szakaszaiban az idősekre vonatkozó sztereotípiának tekintünk minden olyan tartalmi elemet, amely az összesítésben a 10%-os küszöbértéket meghaladta: intuíciónk szerint körülbelül itt érzékelhető egy határvonal, ami alatt már kezdenek megjelenni a kulturálisan kevésbé beágyazott, inkább egyéni véleményeket reprezentáló elemek.

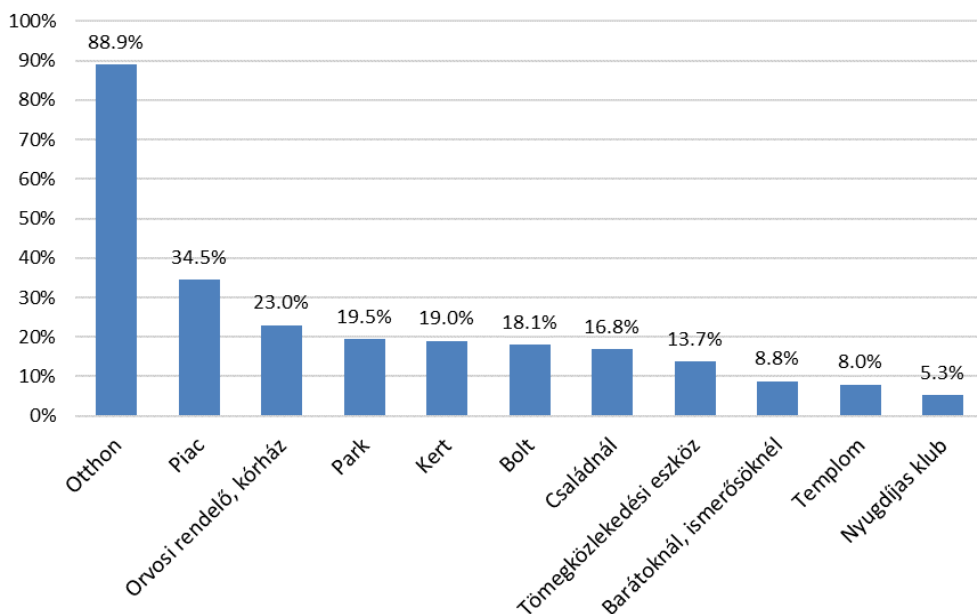
Az első látásra talán alacsonynak tűnő küszöbértéket az indokolja, hogy az adatokat egy produktív feladattal gyűjtöttük: az adatközlőnek egy-egy kérdésnél korlátozott terjedelemben kellett összefoglalnia a legelső asszociációit, így a válaszok az adatközlő idősfogalmának csak a központi elemeit tartalmazzák. Például, a kitöltők mindössze 10.6%-a említette, hogy az idősek szeretnek tévésorozatokról beszélni, de valószínűsíthető, hogy ezzel az állítással számos további kitöltő is egyetértene azok közül, akik ezt az íven explicit módon nem tüntették fel. Tehát e vélekedések elterjedtsége a legtöbb esetben jóval meghaladhatja a táblázatban látható arányokat. A C. függelékben közölt eredményekből az is látható, hogy ha a küszöbértéket jelentősen megemelnénk – tegyük fel, 20%-ra –, ezzel már számos olyan vélekedést zárnánk ki a sztereotípiák köréből, melyek a fiatalok idősképének fontos összetevői lehetnek, például, hogy az idős emberek gyakran utaznak tömegközlekedési eszközön, sokat gondolkodik az unokájukra, nehézségeik vannak a számítógéphasználattal, illetve, hogy az idős férfiak kopaszodnak, a nők pedig festetik a hajukat. Összességében tehát a sztereotípiákat az egyéni hiedelmektől elválasztó határvonal körülbelül a 10%-os gyakorisági szint körül látszik, így a továbbiakban ezt tekintjük a sztereotipikusság kritériumának.

Sok esetben nemcsak a tartalmak jelenléte, hanem azok egymáshoz viszonyított aránya is sokat elárul a fiatal generációban élő idősképről. E tekintetben az eredmények rendkívül sokrétűek, így ezen a ponton mindössze néhány érdekesebb példa tárgyalására szorítkozunk.

Az 1. ábrán az látható, hogy a fiatalok szerint hol, milyen helyszíneken töltik idejük nagy részét az idős emberek. Látjuk, hogy a kitöltők válaszainak döntő többségében, 89%-ban szerepelt az az elem, hogy „az idős ember otthon ül”. Ezt egy jelentős szakadék követi, tehát minden egyéb helyszín ennél jóval ritkábban került említésre, de azért további elterjedt vélekedésnek tekinthetők, hogy az idős emberek gyakran járnak piacra vagy boltba vásárolni, orvosi rendelőbe, parkokban üldögélnek, kertjükben tesznek-vesznek, és meglátogatják a családjukat.

1. ábra

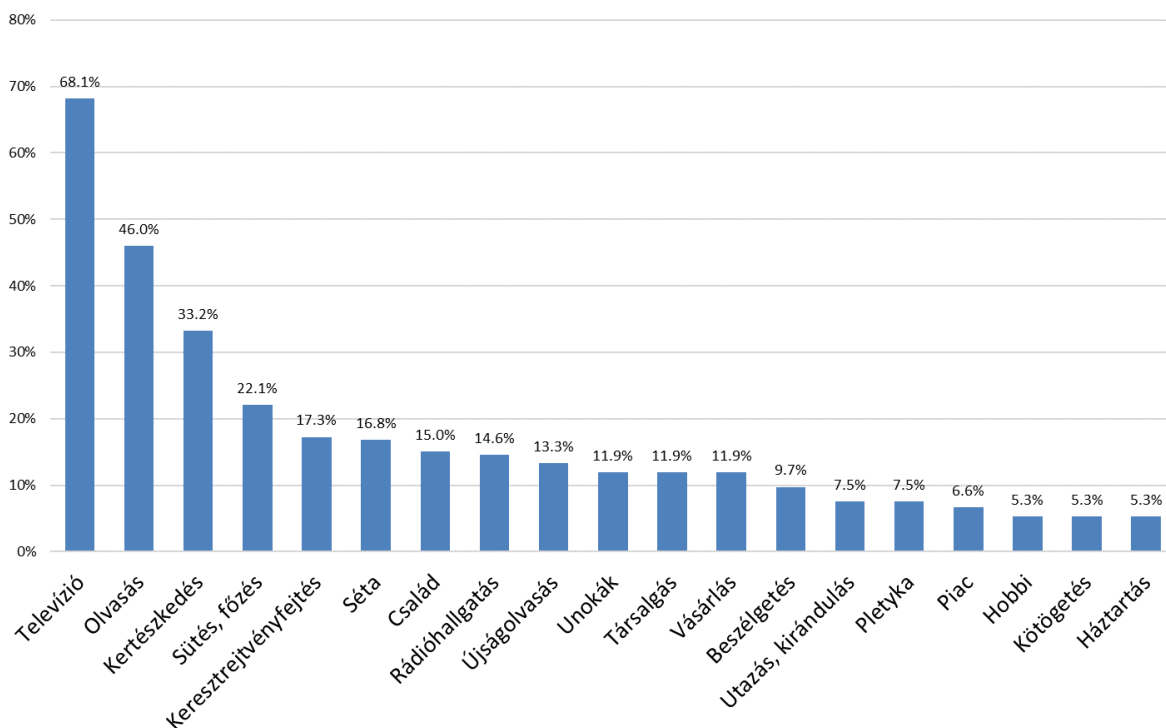
Fiatalok vélekedései arról, milyen helyszíneken töltik idejük nagy részét az idős emberek

A 2. ábrán az látható, hogy a fiatalok szerint az idős emberek milyen tevékenységekkel szeretik tölteni idejüket. A legerősebb sztereotípa egyértelműen a tévézés, de érdekes módon (és némileg ellentmondva a nemzetközi kutatásokban feltárt, „érdeklődését elvesztő idős ember” sztereotípiájának, Kite–Wagner 2002) második helyen szerepel, hogy az idősek szeretnek olvasni. A kertészkedő, sütő-főző, keresztretjvényfejtő, és sétáló idős ember úgy tűnik, szintén elég markáns sztereotípielemnek tekinthető.

2. ábra

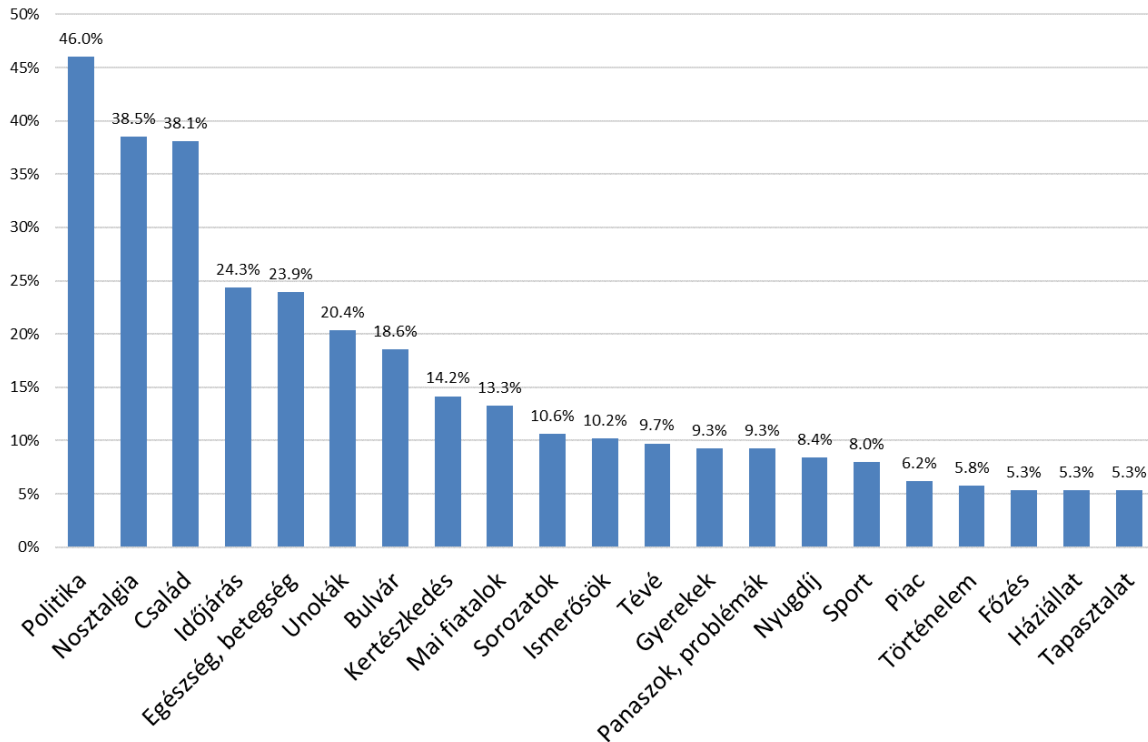
Fiatalok vélekedései arról, milyen tevékenységekkel szeretik idejüket tölteni az idős emberek

A 3. ábra azt mutatja, hogy a fiatalok szerint milyen témákról szeretnek az idősek beszélgetni. Úgy tűnik, hogy a fiatalokban a politizáló idős személy képe él legerősebben, de gyakori tartalmi elemek voltak a nosztalgiazás és a családról való beszélgetés is. Érdekes módon egy kisebb szakadék után követték ezeket olyan hagyományos sztereotip témák, mint az időjárás vagy az egészségügyi problémák. A családon kívül sok válaszadó konkrétan nevesítette az unokákat mint gyakori beszédtemát, és látjuk, hogy a fiatalok szerint az időseket a bulvármédia hírei is foglalkoztatják, gyakran beszélgetnek bulvárjellegű témákról.

3. ábra

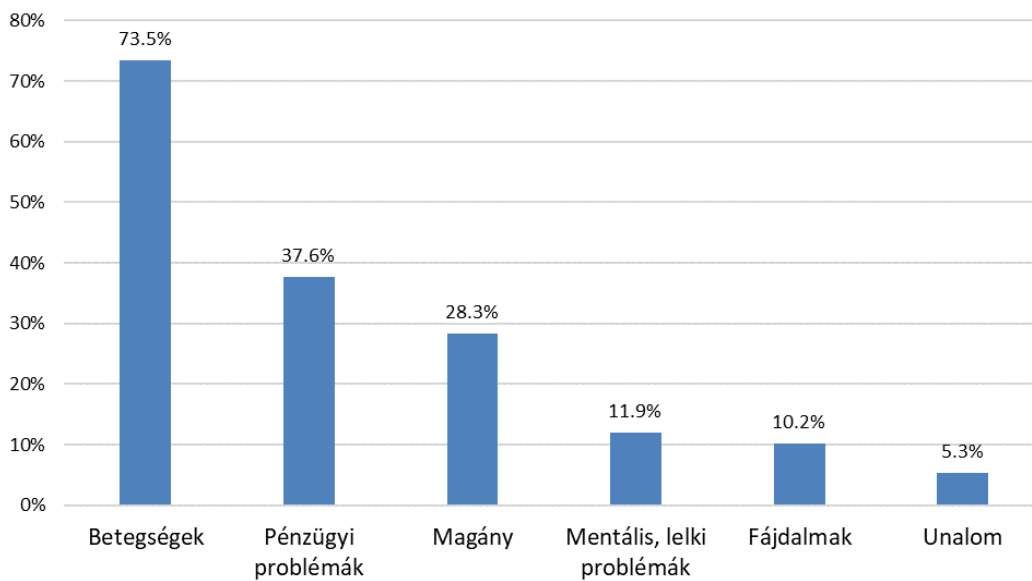
Fiatalok vélekedései arról, milyen témákról szeretnek az idős emberek beszélgetni

A 4. ábrán az látható, hogy a fiatalok szerint jellemzően milyen problémáik vannak az idős embereknek: látjuk, hogy az egészségügyi problémákat rendkívül nagy arányban említették, de a pénzügyi nehézségek és az egyedüllet szintén sokak válaszában megjelent tartalmi elemként.

4. ábra

Fiatalok vélekedései arról, milyen problémái vannak az idős embereknek

Felmerül a kérdés, hogy vajon 226 kérdőív elemzésén keresztül mennyire megbízhatóan sikerült mérnünk ezeket az arányokat, azaz, hogy vajon hasonló eredményeket kapnánk-e, ha erőforrásaink lehetővé tették volna egyetemünk – vagy akár több fővárosi egyetem – valamennyi hallgatójának bevonását a vizsgálatba? Mivel egy minta alapján becsült arány 95%-os konfidenciaintervallumának hibahatára $\pm 1,96 \sqrt{\frac{\hat{p}(1-\hat{p})}{n}}$ (Wackelry, Mendenhall–Scheaffer 2008: 414), ahol \hat{p} a becsült arány, n pedig a minta elemszáma, esetünkben a hibahatár a legrosszabb esetben (mikor $\hat{p} = 0,5$) $\pm 6,5\%$, a 10% körül becsült sztereotípielemek esetében azonban $\pm 3,9\%$ -ra mérséklődik. Ez azt mutatja, hogy bár az alapsokaságra jellemző paraméterek némileg eltérhetnek az általunk becsült arányoktól, mérésünk pontossága mindenképpen elegendő ahhoz, hogy az elterjedt sztereotípiák kulcselemeit nagy biztonsággal azonosítsuk. Ha például egy adott tartalmi elem előfordulási arányát 15%-ra mértük, a fenti képlet alapján 95%-os biztonsággal állíthatjuk, hogy a teljes alapsokaságban 15% \pm 4,7%, vagyis 10,3% és 19,7% között lenne azok aránya, akik említenek az adott elemet, így az a 10%-os küszöbérték értelmében a sztereotípia részének tekinthető. Azon tartalmi elemek esetében pedig, amelyek a mintánkban éppen, hogy elérték a 10%-os értéket, 95%-os biztonsággal állíthatjuk, hogy a teljes populációban legalább az egyetemista fiatalok 10% – 3,9% = 6,1%-a megemlítené az adott elemet.

Megbeszélés

Vizsgálatunk megerősítette, hogy a fiatal magyar egyetemistákban élő időskép sok szempontból hasonló az amerikai és nemzetközi kutatások által korábban feltárt vélekedésekhez. Az 1. táblázatban felsorolt negatív sztereotípiák közül számos elem az általunk gyűjtött válaszokban is megjelent, mint például a beteges, inkompetens (technológiát és számítógépet használni nem tudó), nehezen alkalmazkodó, magányos, rossz vagy változó kedélyállapotú, mogorva/ingerlékeny, gyenge, nehézkesen mozgó és romló mentális képességekkel rendelkező idős ember képe. A korábbi nemzetközi kutatásokkal összhangban azonban e negatív tartalmak számos pozitív vélekedéssel együtt élnek a magyar fiatalok idősképében: a válaszadók jelentős hányada említette, hogy az idős emberek családcentrikusak (legfőbb örömforrásuk a család, sokat gondolnak a családjukra, fő céljuk, hogy minél több időt tölthessenek családtagjaikkal és segíthessenek nekik), aktívan elfoglalják magukat (utaznak, vásárolnak, kertészkednek), jól sütnek-főznek, megfontoltan és választékosan beszélnek, tapasztaltak, nyugodtak, jókedvűek, barátságosak, társasági életet élnek (örömüket lelik a barátokkal való kapcsolattartásban), és érdeklődőek (sokat olvasnak, tájékozódnak a hírekről).

Az adatok összesítése közben azonban az is feltűnt, milyen erősen – és talán indokolatlanul – fókuszál a nemzetközi szakirodalom a határozott (pozitív vagy negatív) előjellel bíró sztereotípiatartalmakra. Vizsgálatunk ugyanis számos olyan elterjedt vélekedést tárt fel, melyekhez nem rendelhető egyértelmű előjel (valencia), így e tekintetben semlegesnek tekinthetők. Nehezen értékelhetők e dimenzió mentén olyan vélekedések például, hogy az idősök sok időt töltenek otthon vagy parkokban, hogy kedvelt beszédtemájuk az időjárás vagy nosztalgizálás, illetve, hogy sokat gondolnak fiatalokukra. Ilyen semleges jellegű sztereotípiákat az általunk feltárt szakirodalom csak elvétve említ, pedig joggal feltételezhető, hogy hasonló vélekedések más kultúrákban is részét képezik az uralkodó idősképnek.

Az eredmények értelmezésekor fontos látnunk azokat a korlátokat, amelyek a kutatásunkhoz használt kényelmi mintavételi eljárásból erednek. Az idősekre vonatkozó sztereotípiák összetétele nemcsak kultúránként, de szubkultúránként is változhat, így fontos, hogy eredményeinket ne általánosítsuk indokolatlanul széles rétegre. Karunk hallgatói Magyarországon számos különböző régiójából érkeznek, a fővárosi fiatalok azonban így is természetesen

felül lettek reprezentálva a mintánkban (a magyar egyetemisták összességéhez viszonyítva), így lehetséges, hogy a minta kiegészítése más régiók egyetemlein gyűjtött adatokkal némileg árnyalná az itt látható képet. Az értelmezéshez azt is figyelembe kell vennünk, hogy a karunk képzeire jellemzően magas ponthatárokkal lehet bekerülni, így hallgatóink inkább az átlag feletti középiskolai tanulmányi teljesítményt nyújtó magyar egyetemistákra nézve tekinthetők reprezentatívnak, mintsem a magyar egyetemi hallgatókra általában. A magyar fiatalság egyéb szegmenseiben élő sztereotípiák pedig még markánsabban eltérhetnek az itt közölt eredményektől. Feltételezhető azonban, hogy az átlag felett iskolázott magyar egyetemista fiatalok körén belül karunk hallgatói átlagosnak tekinthetők, így erre az alapsokaságra eredményeink nagy biztonsággal általánosíthatók. Természetesen elképzelhető, hogy más érdeklődési körű, nem társadalomtudományi szakokra járó egyetemisták körében némileg eltérő arányban vannak jelen a feltárt sztereotípiatartalmak; ugyanakkor nem tudunk olyan kutatásról, amely eredményei egyértelműen arra utalnának, hogy a generációs és interkulturális különbségeken túlmenően további csoportképző tényezők is jelentősen befolyásolhatják az elterjedt sztereotípiák körét. Ennek ellenére a jövőben érdemes lenne más demográfiai összetételű mintákkal is megismételni az adatgyűjtést, és ezáltal teljesebb képet nyerni a népesség egészére jellemző időskepről.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Média a Csaláért Alapítvány felkérésére és támogatásával valósult meg, az Időskép a médiában c. kutatási projekt első fázisaként. Szeretnénk köszönetet mondani Ondok Tímea projektkoordinátornak, Bogatin Bence, Czett Kármén, Dengyel Dóra és Lakits Eszter átíróknak, valamint Dengyel Dóra, Karamusko Nikolett és Szabó Hanna kódoló-kutatóasszisztenseknek, akik professzionális és precíz munkája nélkül ez a kutatás nem jöhetett volna létre.

IRODALOM

- Abrams, Dominic – Houston, Diane (2006) *Equality, diversity and prejudice in Britain: Results from the 2005 national survey*. Canterbury, Centre for the Study of Group Processes, University of Kent.
- Allport, Gordon W. (1954) *The nature of prejudice*. Cambridge, MA, Addison–Wesley.
<https://doi.org/10.2307/3791349>
- Ansfield, Matthew E. – Wegner, Daniel M. (1996) The feeling of doing. In: Gollwitzer, Peter M. – Bargh, John A. (1996 eds.) *The psychology of action*. New York, Guilford Press. 482–506.
- Auerbach, Doris N. – Levenson, Richard L. (1977) Second impressions: Attitude change in college students toward the elderly. *The Gerontologist*, 17. 362–366.
<https://doi.org/10.1093/geront/17.4.362>
- Avolio, Bruce J. – Barrett, Gerald J. (1987) Effects of age stereotyping in a simulated interview. *Psychology and Aging*, 2. 56–63. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.2.1.56>
- Baggett, Sharon (1981) Attitudinal consequences of older adult volunteers in the public school setting. *Educational Gerontology*, 7. 21–31. <https://doi.org/10.1080/0360127810070103>

- Banfield, Jane F. – Pendry, Louise F. – Mewse, Avril J. – Edwards, Martin G. (2003) The effects of an elderly stereotype prime on reaching and grasping actions. *Social Cognition*, 21. 299–319. <https://doi.org/10.1521/soco.21.4.299.27002>
- Bargh, John A. – Chen, Mark – Burrows, Lara (1996) Automaticity of social behavior: Direct effects of trait construct and stereotype activation on action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71. 230–244. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.2.230>
- Baum, Steven – Boxley, Russell (1983) Age identification in the elderly. *Gerontologist*, 23. 532–537. DOI: <https://doi.org/10.1093/geront/23.5.532>
- Bernardes, Sónia. F. – Marques, S. – Matos, M. (2015) Old and in pain: Enduring and situational effects of cultural aging stereotypes on older people's pain experiences. *European Journal of Pain*, 19. 994–1001. <https://doi.org/10.1002/ejp.626>
- Branaghan, Russell J. – Gray, Rob (2010) Nonconscious activation of an elderly stereotype and speed of driving. *Perceptual and Motor Skills*, 110. 580–592. <https://doi.org/10.2466/pms.110.2.580-592>
- Branco, Kenneth K. – Williamson, John B. (1982) Stereotyping and the life cycle: views of aging and the aged. In: Arthur G. Miller (1982 szerk.), *In the eye of the beholder: Contemporary issues in stereotyping*. New York, Praeger. 364–410.
- Brewer, Marilynn – Dull, Valerie – Lui, Layton (1981) Perceptions of the elderly: Stereotypes as prototypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41. 656–670. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.41.4.656>
- Butler, Robert N. (1969) Ageism: Another form of bigotry. *Gerontologist*, 9. 243–246. https://doi.org/10.1093/geront/9.4_Part_1.243
- Castelli, Luigi – Zecchini, Alexia – Deamicis, Leyla – Sherman, Steven (2005) The impact of implicit prejudice about the elderly on the reaction to stereotype confirmation and disconfirmation. *Current Psychology*, 24. 134–146. <https://doi.org/10.1007/s12144-005-1012-y>
- Crockett, Walter H. – Hummert, Mary Lee (1987) Perceptions of aging and the elderly. In: Newman, Sally – Brummel Stewen W. (1987 eds.) *Intergenerational programs: Imperatives, strategies, impacts, trends*. New York, The Haworth Press. 217–241.
- Cuddy, Amy J. C. – Fiske, Susan T. (2002) Doddering but dear: Process, content, and function in stereotyping of older persons. In: Nelson, Todd (2002 ed.) *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge, MA, The MIT Press. 3–26.
- Devine, Patricia G. (1989) Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56. 5–18. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.56.1.5>
- Doka, Kenneth J. (1985–1986) Adolescent attitudes and beliefs toward aging and the elderly. *International Journal of Aging and Human Development*, 22. 173–187. <https://doi.org/10.2190/MKYY-7VGG-JIEL-MKQ4>
- Eagly, Alice Hendrickson – Chaiken, Shelley (1993) *The psychology of attitudes*. New York, Harcourt Brace. <https://doi.org/10.1002/mar.4220120509>
- Falchikov, Nancy (1990) Youthful ideas about old age: An analysis of children's drawings. *International Journal of Aging and Human Development*, 31. 79–99. <https://doi.org/10.2190/Q28U-2QAW-24AM-6XA3>

- Fiske, Susan T. (1989) Examining the role of intent: Toward understanding its role in stereotyping and prejudice. In: Uleman, James S. – Bargh, John A. (1989 eds.) *Unintended thought*. New York, Guilford Press. 253–283.
- Fiske, Susan T. – Cuddy, Amy J. C. – Glick, Peter S. – Xu, Jun (2002) A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82. 878–902. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.878>
- Fiske, Susan T. – Xu, Jun – Cuddy, Amy J. C. – Glick, Peter S. (1999) (Dis)respecting versus (dis)liking: Status and interdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth. *Journal of Social Issues*, 55. 473–489. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00128>
- Heckhausen, Jutta – Brim, Orville Gilbert (1997) Perceived problems for self and others: Self-protection by social downgrading throughout adulthood. *Psychology and Aging*, 12. 611–619. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.12.4.610>
- Heckhausen, Jutta – Dixon, Roger A. – Baltes, Paul B. (1989) Gains and losses in development throughout adulthood as perceived by different adult age groups. *Developmental Psychology*, 25. 109–121. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.1.109>
- Hess, Thomas M. – Auman, Corinne – Colcombe, Stanley J. – Rahhal, Tamara A. (2002) The impact of stereotype threat on age differences in memory performance. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 57B. 3–11. <https://doi.org/10.1093/geronb/58.1.P3>
- Hess, Thomas M. – Hinson, Joey T. – Statham, Jill A. (2004) Explicit and implicit stereotype activation effects on memory: Do age and awareness moderate the impact of priming? *Psychology and Aging*, 19. 495–505. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.19.3.495>
- Hickey, Tom – Hickey, Lousie – Kalish, Richard (1968) Children's perceptions of the elderly. *Journal of Genetic Psychology*, 112. 227–235. <https://doi.org/10.1080/00221325.1968.10533797>
- Hilton, James – Von Hippel, William (1996) Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47. 237–271. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.47.1.237>
- Hogg, Michael A. – Turner, John C. (1987) Intergroup behaviour, self-stereotyping and the salience of social categories. *British Journal of Social Psychology*, 26. 325–340. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1987.tb00795.x>
- Hummert, Mary Lee (1993) Age and typicality judgements of stereotypes of the elderly: Perceptions of elderly vs. young adults. *International Journal of Aging and Human Development*, 37. 217–226. <https://doi.org/10.2190/L01P-V960-8P17-PL56>
- Hummert, Mary Lee – Garstka, Teri A. – Shaner, Jaye L. – Strahm, Sharon (1994) Stereotypes of the elderly held by young, middle-aged and elderly adults. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 49. 240–249. <https://doi.org/10.1093/geronj/49.5.P240>
- Hummert, Mary Lee – Garstka, Teri A. – Shaner, Jaye L. – Strahm, Sharon (1995) Judgements about stereotypes of the elderly. *Research on Aging*, 17. 168–189. <https://doi.org/10.1177/0164027595172004>
- James, William (1890) *Principles of psychology*. New York, Holt.
- Kite, Mary E. – Deaux, Kay – Miele, Margaret (1991) Stereotypes of young and old: Does age outweigh gender? *Psychology and Aging*, 6. 19–27. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.6.1.19>

- Kite, Mary E. – Johnson, Blair T. (1988) Attitudes toward older and younger adults: A meta-analysis. *Psychology and Aging*, 3. 233–244. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.3.3.233>
- Kite, Mary E. – Wagner, Lisa Smith (2002) Attitudes towards older adults. In: Nelson, Todd (2002 ed.) *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older Persons*. Cambridge, MA, The TIT Press. 129–161.
- Kotter-Gruhn, Dana – Kleinspehn-Ammerlahn, Anna – Gerstorf, Denis – Smith, Jacqui (2009) Self-perceptions of aging predict mortality and change with approaching death: 16-year longitudinal results from the Berlin Aging Study. *Psychology and Aging*, 24. 654–667. <https://doi.org/10.1037/a0016510>
- Langer, Ellen J. – Fiske, Susan – Taylor, Shelley E. – Chanowitz, Benzion (1976) Stigma, staling, and discomfort: Anovel-stimulus hypothesis. *Journal of Experimental Social Psychology*, 12. 451–463. [https://doi.org/10.1016/0022-1031\(76\)90077-9](https://doi.org/10.1016/0022-1031(76)90077-9)
- Levin, William C. (1988) Age stereotyping: College student evaluations. *Research on Aging*, 10. 138–148. <https://doi.org/10.1177/0164027588101007>
- Levy, Becca (1996) Improving memory in old age through implicit self-stereotyping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71. 1092–1107. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.6.1092>
- Levy, Becca – Ashman, Ori – Dror, Itiel (1999–2000) To be or not to be: The effects of aging self-stereotypes on the will-to-live. *Omega*, 40. 409–420. <https://doi.org/10.2190/Y2GE-BVYQ-NFOE-83VR>
- Levy, Becca – Langer, Ellen (1994) Aging free from negative stereotypes: Successful memory in China and among American Deaf. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66. 989–998. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.6.989>
- Levy, Becca R. – Myers, Lindsey M. (2004) Preventative health behaviors influenced by self-perceptions of aging. *Preventative Medicine*, 39. 625–629. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2004.02.029>
- Levy, Becca R. – Slade, Martin D. – Kunkel, Suzanne R. – Kasl, Stanislav V. (2002) Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83. 261–270. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.2.261>
- Levy, Becca R. – Zonderman, Alan B. – Slade, Martin D. – Ferrucci, Luigi (2009) Age stereotypes held earlier in life predict cardiovascular events in later life. *Psychological Science*, 20. 296–298. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02298.x>
- Linville, Patricia (1982) The complexity-extremity effect and age-based stereotyping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42. 193–211. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.42.2.193>
- Macrae, C. Neil – Milne, Alan B. – Bodenhausen, Galen V. (1994) Stereotypes as energy-saving devices: A peek inside the cognitive toolbox. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66. 37–47. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.1.37>
- Marques, Sibila – Lima, Maria Luísa – Abrams, Dominic – Swift, Hannah (2014) Will to live in older people's medical decisions: Immediate and delayed effects of aging stereotypes. *Journal of Applied Social Psychology*, 44. 399–408. <https://doi.org/10.1111/jasp.12231>
- McCann, Robert – Giles, Howard (2002) Ageism in the workplace: A communication perspective. In: Nelson, Todd (2002 ed.) *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge, MA, MIT Press. 163–199.

- Miller, Shirley M. – Blalock, Jan – Ginsburg, Harvey J. (1984) Children and the aged: Attitudes, contact and discriminative ability. *International Journal of Aging and Human Development*, 19. 47–53. <https://doi.org/10.2190/HRA5-PJJR-KKLR-D3PC>
- Miller, Patricia N. – Miller, Darryl W. – McKibbin, Eithne M. – Pettys, Gregory L. (1999) Stereotypes of the elderly in magazine advertisements 1956–1996. *International Journal of Aging and Human Development*, 49. 319–337. <https://doi.org/10.2190/A078-FRJE-NQ1P-C3KY>
- Montepare, Joann M. – Zebrowitz, Leslie A. (2002) A social-developmental view of ageism. In: Nelson, Todd (2002 ed.) *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons*. Cambridge, MA, MIT Press. 77–125.
- Norman, Donald A. – Shallice, Tim (1986) Attention to action: Willed and automatic control of behavior. In: Davidson, Richard J. – Schwartz, Gary E. – Shapiro, David (1986 eds.), *Consciousness and self-regulation: Advances in research and theory*, 4. vol. New York, Plenum. 1–18.
- Nosek, Brian A. – Banaji, Mahzarin R. – Greenwald, Anthony G. (2001) Harvesting intergroup attitudes and beliefs from a demonstration website. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 6. 101–115. <https://doi.org/10.1037//1089-2699.6.1.101>
- O'Brien, Laurie T. – Hummert, Mary Lee (2006) Memory performance of late middle-aged adults: Contrasting self-stereotyping and stereotype threat accounts of assimilation to age stereotypes. *Social Cognition*, 24. 338–358. <https://doi.org/10.1521/soco.2006.24.3.338>
- Ory, Marcia – Hoffman, Melane Kinney – Hawkins, Margaret – Sanner, Brigid – Mockenhaupt, Robin (2003) Challenging aging stereotypes: Strategies for creating a more active society. *American Journal of Preventative Medicine*, 25. 164–171. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(03\)00181-8](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(03)00181-8)
- Pasupathi, Monisha – Carstensen, Laura L. – Tsai, Jeanne L. (1995) Ageism in interpersonal settings. In: Lott, Bernice – Maluso, Diane (1995 eds.) *The social psychology of interpersonal discrimination*. New York, Guilford. 160–182.
- Pinquart, Martin (2002) Good news about the effects of bad old-age stereotypes. *Experimental Aging Research*, 28. 317–336. <https://doi.org/10.1080/03610730290080353>
- Ray, Sujata – Sharp, Ellen – Abrams, Dominic (2006) *Ageism: A benchmark of public attitudes in Britain*. London, Age Concern England.
- Revenson, Tracey A. (1989) Compassionate stereotyping of elderly patients by physicians: Revising the social contact hypothesis. *Psychology and Aging*, 4. 230–234. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.4.2.230>
- Robinson, Thomas E. (1998) *Portraying older people in advertising: Magazines, television and newspapers*. New York, Garland.
- Rosen, Benson – Jerdee, Thomas H. (1976) Influence of age stereotypes on managerial decisions. *Journal of Applied Psychology*, 61. 428–432. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.61.4.428>
- Rosenberg, Milton J. – Hovland, Carl I. (1960) Cognitive, affective and behavioral components of attitudes. In: Hovland, Carl I. – Rosenberg, Milton J. (1960 eds.) *Attitude organization and change: An analysis of attitude consistency among attitude components*. New Haven, CT, Yale University Press.

- Rowe, John W. – Kahn, Robert L. (1998) *Successful aging*. New York, Pantheon Books.
<https://doi.org/10.1093/geront/37.4.433>
- Sánchez Palacios, C. – Trianes Torres, M. V. – Blanca Mena, M. J. (2009) Negative aging stereotypes and their relation with psychosocial variables. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 48. 385–390. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2008.03.007>
- Sanders, Gregory F. – Montgomery, James E. – Pittman, Joe F. – Balkwell, Carolyn (1984) Youth's attitudes toward the elderly. *Journal of Applied Gerontology*, 3. 59–70.
<https://doi.org/10.1177/073346488400300107>
- Seefeldt, Carol (1987) The effects of preschoolers' visits to a nursing home. *The Gerontologist*, 27. 228–232. <https://doi.org/10.1093/geront/27.2.228>
- Seefeldt, Carol – Jantz, Richard K. – Galper, Alice – Serock, Kathy (1977) Using pictures to explore children's attitudes toward the elderly. *Gerontologist*, 17. 506–512.
<https://doi.org/10.1093/geront/17.6.506>
- Singer, M. S. (1986) Age stereotypes as a function of profession. *Journal of Social Psychology*, 126. 691–692. <https://doi.org/10.1080/00224545.1986.9713647>
- Stewart, Tara L. – Chipperfield, Judith G. – Perry, Raymond P. – Weiner, Bernard (2012) Attributing illness to 'old age': Consequences of a self-directed stereotype for health and mortality. *Psychology and Health*, 8. 881–897.
<https://doi.org/10.1080/08870446.2011.630735>
- Tajfel, Henri – Turner, John C. (1979) An integrative theory of intergroup conflict. In: Austin, William G. – Worchel, Stephen (1979 eds.) *The social psychology of intergroup relations*. Monterey, CA, Brookes–Cole. 33–47.
- Trope, Yaacov (1989) Stereotypes and dispositional judgment. In: Bar-Tal, Daniel – Graumann, Carl F. – Kruglanski, Arie W. – Stroebe, Wolfgang (1989 eds.) *Stereotyping and prejudice: Changing concepts*. New York, Springer–Verlag. 133–149.
https://doi.org/10.1007/978-1-4612-3582-8_6
- Wackerly, Dennis D. – Mendenhall, William – Scheaffer, Richard L. (2008) *Mathematical statistics with applications*, 7. edition. Belmont, CA, Brook/Cole Cengage Learning.
- Wegner, Daniel M. (1994) Ironic processes of mental control. *Psychological Review*, 101. 34–52. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.101.1.34>
- Wheeler, S. Christian – Petty, Richard E. (2001) The effects of stereotype on behavior: A review of possible mechanisms. *Psychological Bulletin*, 127. 797–826.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.6.797>
- Williams, Angie – Giles, Howard (1998) Communication of ageism. In: Hecht, Michael L. (1998 ed.) *Communicating prejudice*. Thousand Oaks, CA, Sage. 136–160.
<https://doi.org/10.4135/9781483328263.n8>
- World Health Organization (2002) *Active ageing: A policy framework* [elektronikus változat]. Genf, World Health Organization.
- Zebrowitz, Leslie A. – Montepare, Joann M. (2000) "Too young, too old": Stigmatizing adolescents and elders. In: Heatherton, Todd F. – Kleck, Robert E. – Hebl, Michelle R. – Hull, Jay G. (2000 eds.) *The social psychology of stigma*. New York, Guilford. 334–373.

A. függelék – A kérdőív

Tapasztalatok és vélemények az idős emberekről

E kérdőíves kutatás célja, hogy feltárjuk az idős emberekkel kapcsolatos általános tapasztalatokat, és a rájuk vonatkozó, elterjedt hiedelmeket és vélekedéseket. Az idős emberek természetesen nagyon sokfélék, mégis, ha meghalljuk azt a kifejezést, hogy „idős férfi” vagy „idős nő”, sokunkban azonnal megjelenik egy kép, amely olyan jellemzőkből áll, melyek tapasztalataink szerint sok idős emberre – esetleg az idős emberek többségére – érvényesek. Az ív kitöltése során arra szeretnénk kérni, hogy egy tipikus vagy átlagos idős embert képzelj magad elé – ne egy konkrét személyt! – és e magától megjelenő belső kép alapján válaszolj a kérdésekre.

Nem feltétlenül szükséges minden egyes kérdésre válaszolnod: ha egy kérdésnél úgy érzed, hogy megakadtál, és nem jut eszedbe semmi, nyugodtan hagyd az adott rubrikát üresen, és haladj tovább!

A kérdőív anonim, a kitöltés után a személyed semmilyen módon nem lesz azonosítható, így nem kell attól tartanod, hogy válaszaid alapján bárki is elítélhet. Ezért arra kérünk, hogy ha esetleg rossz tapasztalataid vagy kedvezőtlen véleményed van az idősekről, ezeket is ugyanolyan bátran tüntesd fel a válaszokban, mint a pozitív jellemzőket.

1. Képzelj magad elé egy átlagos idős férfit! Írd le, hogyan néz ki!
2. Most képzelj magad elé egy átlagos idős nőt! Írd le, hogyan néz ki!
3. Milyen témákról szeretnek az idős emberek beszélni?
4. Mi jellemzi az idős emberek beszédmódját?
5. Hogyan viselkednek az idős emberek másokkal?
6. Mire gondol szerinted gyakran egy idős ember?
7. Mi az, ami az időseket általában érdekli? Miről olvasnak/hallanak szívesen?
8. Van-e olyan dolog, amiről az idősek többsége egyformán vélekedik? („Sok idős ember úgy gondolja, hogy...” Hogyan lehetne befejezni ezt a mondatot?)
9. Mit gondolsz, milyen véleménnyel van az idősek többsége a mai fiatal generációról?
10. Mivel szeretik tölteni az idejüket az idősek?
11. Mi az, amit az idős emberek jól tudnak csinálni? Vannak-e olyan dolgok, amelyekben még jobbak is, mint a náluk fiatalabb felnőttek?
12. Mi az, amiben az idős emberek általában már sajnos nem olyan jók, mint a náluk fiatalabb felnőttek?
13. Milyen problémáik vannak az idős embereknek?
14. Mitől tartanak az idős emberek?
15. Szerinted milyen örömeket talál egy idős ember a mindennapi életben?
16. Vannak-e céljai egy átlagos idős embernek? Ha igen, jellemzően milyen célok ezek?
17. Hol/milyen helyszíneken töltik idejük nagy részét az idős emberek?
18. Milyen élethelyzetekbe kerülnek gyakran az idős emberek?

19. Szerinted eltér egy átlagos idős ember kedélyállapota egy átlagos középkorú felnőttétől? Ha igen, jellemzően inkább jobb vagy rosszabb kedélyállapotúak az idősök, mint a fiatalabb felnőttek?
20. Van-e esetleg más tipikus jellemzője az idős embereknek, melyet a fenti kérdések nem érintettek?

Köszönjük értékes válaszaidat, és hogy vetted a fáradságot e kérdőív kitöltésére!

B. függelék – Az átírók számára készült instrukciók

Útmutató a kérdőívek átírásához

Köszönjük, hogy elvállalta, hogy a hagyományos formában kitöltött kérdőívekből digitális átíratot készít! A kutatás szempontjából fontos, hogy ezt a feladatot precízen végezze el, ezért kérem, tartsa szem előtt az alábbi irányelveket.

1. Az átíráshoz a Microsoft Word szövegszerkesztő programot használja, és az átíratokat standard „docx” formátumban mentse el.
2. Minden egyes kérdőív átírásához nyisson egy új (üres) dokumentumot (az alapértelmezett normál sablon alapján), és minden átíratot különálló fájlként mentsen el.
3. A fájl címe minden esetben legyen az Ön monogramja, melyet a kérdőív azonosítószáma követ (szóköz nélkül), három számjegyen ábrázolva. Pl. ha az Ön neve Horváth Enikő, és az 1–50 azonosítószámú íveket írja át, akkor a következőképpen nevezze el a fájlokat: „HE001”, „HE002”, „HE003”, stb. Az ív azonosítószámát az első oldalon a bal felső sarokban találja.
4. A fájlban belül minden bekezdés Normál stílusú legyen, és semmilyen karakterformázást (félkövér, dőlt, stb.) ne alkalmazzon. Ez alól egyetlen kivétel, ha a válaszadó bizonyos szavakat aláhúzott: ezt, kérjük, hogy az átírásban is jelenítse meg, pl. „de ez csak egy személyes vélemény”.
5. A dokumentum első sorában ismét tüntesse fel az ív azonosítóját, három számjegyen ábrázolva, pl. „001”. Ez természetesen redundáns információ, hiszen a fájl címében is megtalálható, mégis fontos elem, mivel mindenki hibázhat, és ha véletlenül eltérne egymástól a fájl címe és az első sorban megadott szám, még feltételezhetjük, hogy az egyik helyen feltüntetett információ pontos, így az ívet könnyen tudjuk azonosítani, és javítani a hibát.
6. A fájl második sorában álljon az „1”-es szám (önmagában, pont nélkül).
7. Az első kérdésre adott válasz átíratát kezdje ez alatt (vagyis a harmadik bekezdésben). A válasz egésze lehetőleg egyetlen bekezdésbe kerüljön. Ez alól kivétel lehet, ha a kézzel írott választ a kitöltő egyértelműen bekezdésekre tagolta: ebben az esetben kezdjen új bekezdést, az íven látható szerkesztésnek megfelelően.
8. Ha a válaszadó a válasza egészét vagy részét pontozott vagy sorszámozott felsorolás formájában adta meg, Ön is kövesse ezt a formátumot az átírásban. Ehhez használhatja a szövegszerkesztő beépített bekezdésformázó funkcióit.
9. Ha válaszadó a bekezdések első sorát beljebb kezdte, ezt nem kell az átíratban feltüntetni, a végig balra igazított formátum megfelelő.
10. Az első kérdésre adott válasz átíratát egy külön bekezdés kövesse, amelyben a „2”-es számjegy áll, ismét önmagában, és ez alatt folytassa a második kérdésre adott válasz átíratával. És így tovább, váltogassák egymást a kérdés sorszámát és a válasz átíratát tartalmazó bekezdések.
11. Nagyon fontos, hogy az átírat készítése közben ne javítsa azokat az esetleges helyesírási vagy nyelvhelyességi hibákat, amelyeket észlel: mindent pontosan úgy írjon át, ahogy az íven áll. A hiányzó vesszőket, ill. mondatvégi írásjeleket sem kell pótolnia. Ha olyan helyzettel találkozik, ahol úgy érzi, érdemes hangsúlyozni, hogy Ön nem hibázott, pontosan az áll az íven, amit Ön feltüntetett, ezt a kérdéses részt követő „[sic]” szóval egyértelműsítheti, pl. „sokat beszélnek a nyavajáikról [sic].”

12. Előfordulhat, hogy egyes szavakat vagy szövegrészeket nem tud elolvasni. Ha egy adott szó olyan mértékben olvashatatlan, hogy megtippelni sem tudja, mi állhat ott, a szót helyettesítse x-ek sorozatával: pl. „xxx” vagy „xxxxxxx”. Az x-ek száma hozzávetőlegesen érzékeltesse a szó hosszát (azaz, hogy kb. hány betűből állhat). Ha a kiolvashatatlan rész több szóból áll, az egyes szavak hosszát és szóközök elhelyezkedését ugyanígy érzékeltesse, pl. „xx xxxxxxxxxxxx”.
13. Ha legalább egy bizonytalan tippje van arra vonatkozóan, hogy mi lehet az adott szó, ezt az x-ek után tüntesse fel szögletes zárójelben, kérdőjellel: „xxxxxx [elviszi?]”. Ha több lehetőség is felmerül, mindegyiket tüntesse fel a szögletes zárójelen belül, vesszővel elválasztva, pl. „xxxxxx [elviszi?, elhiszi?]”.
14. Ha a válaszadó a szövegben emotikont/emojit is feltüntetett, ezt szövegszerűen írja le, szögletes zárójelek között, pl. „[smiley]”, „[szomorú emoji]”, „[mérgező emoji]”, vagy akár „[emoji, amely kiölti a nyelvét; undort fejezhet ki]”.
15. Ha a válaszadó bármilyen ábrát/rajzot tüntet fel, ezt is szövegszerűen írja le, szögletes zárójelek között, pl. „[rajz: szív]”, „[rajz: váza, benne egy szál virág]”, stb.
16. Ha a válasz bármilyen egyéb különleges jellegzetességgel bír, amit a szöveg átírása önmagában nem képes átadni, a válasz végén ezt szögletes zárójelbe tett megjegyzés formájában tüntesse fel, pl. „[a válasz két egymást metsző vonallal át lett húzva, de még olvasható]”. A lényeg, hogy minden szövegszerű elem, amit átíróként Ön ad hozzá az ív tartalmához, szögletes zárójelek közé kerüljön, így egyértelműen megkülönböztethető legyen a kitöltő által írt szövegtől.
17. Ha egy kérdésre a kitöltő nem válaszolt, ezt a kérdés sorszáma alatt explicit módon jelölje a „[nincs válasz]” megjegyzéssel.
18. Ha a kitöltő válasza az íven kihagyott helyen nem fért el, és ezért a választ máshol, pl. a lap alján folytatta (esetleg *-gal megjelölve, lábjegyzetszerűen), ezt az átiratban nem kell feltüntetni; úgy írja át a választ, mintha a folyamatos szöveg lenne.
19. Kérem, hogy az íveket eredeti sorrendjükbe összerendezve hozza vissza Ondok Tímeának, az intézeti titkárságra (C306).
20. Ha az ívek átírása során figyelmes lesz valamilyen érdekes mintázatra (pl. egy adott tartalmi elem nagyon gyakran fordul elő, vagy jellemzően együtt jár egy másik tartalmi elemmel), kérem, készítsen rövid feljegyzést megfigyeléséről: a kutatás későbbi szakaszában (kódolás) az ilyen észrevételek rendkívül értékesek lehetnek. Ha készít ilyen feljegyzést, kérem, hogy ezt különálló fájlba mentse el; az ilyen jellegű megjegyzések ne az átiratokba kerüljenek.
21. Ha elkészült az átiratokkal, kérem, hogy az összes fájlt egyetlen zip-állományba tömörítve küldje el Ondok Tímeának a timea.ondok@uni-corvinus.hu e-mail címre.
22. Ha bármilyen további kérdés merülne fel az átírás folyamatával kapcsolatban, keresse meg Kovács Gábort a gabor.kovacs@uni-corvinus.hu e-mail címen.

Jó munkát kívánunk!

C. függelék – Az 5%-os gyakoriságot meghaladó tartalmi elemek teljes köre kérdésenként

<i>Férfiak megjelenése</i>	
Ősz	70.8%
Ráncos	29.2%
Szemüveg	27.4%
Ing	27.0%
Pocakos, túlsúlyos	22.1%
Kopaszodó	19.5%
Görnyedt, hajlott	18.1%
Bot, sétapálca	13.7%
Alacsony	12.4%
Vékony	8.4%
Bajusz	8.0%
Borosta	8.0%
Nehézkes mozgás	7.5%
Barna	7.5%
Zakó	6.2%
Kockás	6.2%
Öltöny/vászonadrág	6.2%
Mosolygós arc	5.3%
Kalap	5.3%
<i>Nők megjelenése</i>	
Ősz	47.3%
Alacsony	31.0%
Szemüveg	26.5%
Rövid haj	23.5%
Ráncos	21.7%
Túlsúlyos	18.1%
Görgős bevásárlótáska	13.3%
Festett	13.3%
Görnyedt, hajlott	11.5%
Göndör	9.7%
Hosszú szoknya	9.7%
Szoknya	9.3%
Bevásárlótáska	8.4%
Vékony	6.6%
Konty	6.2%
Mosolygós arc	5.3%
Dauer	5.3%

Beszédtemák

Politika	46.0%
Nosztalgia	38.5%
Család	38.1%
Időjárás	24.3%
Egészség, betegség	23.9%
Unokák	20.4%
Bulvár	18.6%
Kertészkedés	14.2%
Mai fiatalok	13.3%
Sorozatok	10.6%
Ismerősök	10.2%
Tévé	9.7%
Gyerekek	9.3%
Panaszok, problémák	9.3%
Nyugdíj	8.4%
Sport	8.0%
Piac	6.2%
Történelem	5.8%
Főzés	5.3%
Háziállat	5.3%
Tapasztalat	5.3%

Beszédmód

Lassú/vontatott beszéd	64.6%
Régies kifejezések	19.5%
Választékos	13.7%
Megfontolt	13.7%
Ismétlések	7.5%
Hangos	6.6%

Társas viselkedés

Kedves, barátságos	43.8%
Mogorva, goromba, barátságtalan	28.8%
Szélsőséges	15.5%
Változó	7.1%
Elvárja a tiszteletet a fiatalabbaktól	7.1%
Tisztelettudó	5.8%
Udvarias	5.8%

Gondolatok

Család	35.8%
Halál, elmúlás	28.8%
Emlékek, régi idők	23.5%
Unokák	19.5%
Fiatalkora	14.2%

Egészségi állapot	11.9%
Közélet	6.6%
Saját élete	6.2%

Érdeklődés

Politika, közélet	31.0%
Hírek	26.1%
Múlt	22.6%
Pletykák	20.8%
Sütés, főzés, receptek	14.2%
Család	13.7%
Sportok	9.3%
Időjárás	5.8%
Irodalom	5.8%
Egészségügy	5.3%
Újság	5.3%
Lakóhely eseményei	5.3%

Vélekedések (általában)

Régen minden jobb volt	27.0%
Fiatalok	14.6%
Kevés a nyugdíj	9.3%
Nosztalgia	8.0%
Más a mai világ	6.6%
Fiatalok tiszteletlenek	6.2%

Vélekedések a fiatalokról

Negatív	42.9%
Tiszteletlen, udvariatlan	25.2%
Lusta	11.1%
Nem érti őket	7.1%
Erkölcstelen	6.6%
Technológiafüggő	6.2%

Tevékenységek

Televízió	68.1%
Olvasás	46.0%
Kertészkedés	33.2%
Sütés, főzés	22.1%
Keresztretvénnyfejtés	17.3%
Séta	16.8%
Család	15.0%
Rádióhallgatás	14.6%
Újságolvasás	13.3%
Unokák	11.9%
Társalgás	11.9%

Vásárlás	11.9%
Beszélgetés	9.7%
Utazás, kirándulás	7.5%
Pletyka	7.5%
Piac	6.6%
Hobbi	5.3%
Kötögetés	5.3%
Háztartás	5.3%

Képességek

Főzés	41.6%
Kézimunka, varrás, hímzés	13.7%
Tapasztaltak	11.5%
Sütés	10.2%
Bölcsesség	8.8%
Tanácsadás	8.4%
Mesélés	6.6%
Házi munka	6.2%
Kertészkedés	5.8%
Türelem	5.3%
Barkácsolás	5.3%

Képességek hiánya

Technológia	29.6%
Erőnlét, fizikai erőhöz kötött tevékenységek	25.2%
Mozgás	20.4%
Alkalmazkodás	12.8%
Számítástechnika	12.4%
Kognitív képességek: gondolkodás, döntéshozás, összefüggések megértése, ítélőképesség	11.9%
Emlékezőképesség	10.2%
Nyitottság az új dolgokra	8.4%
Vezetés	6.6%
Sport	5.8%
Figyelem, koncentráció	5.8%

Problémák

Betegségek	73.5%
Pénzügyi problémák	37.6%
Magány	28.3%
Mentális, lelki problémák	11.9%
Fájdalmak	10.2%
Unalom	5.3%

Félelmek

Magány	31.9%
Halál	31.4%
Betegség	16.8%
Családtagok elvesztése	10.6%
Pénzügyi gondok	8.4%
Szeretteiket féltik	8.0%

Örömök

Család	22.1%
Élet apró örömei	19.0%
Barátság	11.5%
Jó időjárás	11.1%
Unokák	10.6%
Állatok	8.4%
Beszélgetés	8.0%
Természet	7.1%
Ételek	6.2%
Hobbi	5.8%

Helyszínek

Otthon	88.9%
Piac	34.5%
Orvosi rendelő, kórház	23.0%
Park	19.5%
Kert	19.0%
Bolt	18.1%
Családnál	16.8%
Tömegközlekedési eszköz	13.7%
Barátoknál, ismerősöknél	8.8%
Templom	8.0%
Nyugdíjas klub	5.3%

Élethelyzetek

Kiszolgáltatottság	11.9%
Egyedüllét	7.5%
Segítségre szorul	6.6%

Kedélyállapot

Rossz/rosszabb, mint az átlag	40.7%
Jó/jobb, mint az átlag	28.3%
Nyugodt	11.9%
Környezetfüggő, emberfüggő	10.6%
Hasonló, mint másoknak	9.3%

Egyéb

(Ebben a kategóriában nem volt olyan tartalmi elem, amely gyakorisága meghaladta volna az 5%-ot.)